

2022–2030 M. MARIJAMPOLĖS REGIONO PLĖTROS PLANAS

I SKYRIUS REGIONO PLĖTROS PLANO TERITORINĖ APRĖPTIS IR REGIONO ESAMOS SITUACIJOS ANALIZĖ

Regiono plėtros plano teritorinė aprėptis

Marijampolės regionas priskiriamas Vidurio ir vakarų Lietuvos regionui. Regiono centras – Marijampolės miestas. Marijampolės regioną sudaro penkios savivaldybės – Kalvarijos, Kazlų Rūdos, Marijampolės, Šakių rajono ir Vilkaviškio rajono.

Marijampolės regionas – pasienio regionas, šalies pietvakariuose ribojasi su Rusijos Federacijos Kaliningrado sritimi ir Lenkijos Respublika, o Lietuvoje – su Kauno, Alytaus ir Tauragės apskritymis.

Marijampolės regiono plotas sudaro 6,8 proc. visos šalies ploto ir yra 4 466 km². Apskrityje yra devyni miestai – Marijampolė, Vilkaviškis, Kazlų Rūda, Šakiai, Kybartai, Kalvarija, Gelgaudiškis, Kudirkos Naumiestis ir Virbalis.

Marijampolės regiono plėtros planas skirtas Kalvarijos, Kazlų Rūdos, Marijampolės, Šakių rajono ir Vilkaviškio rajono savivaldybių plėtrai.

MARIJAMPOLĖS REGIONO ESAMOS SITUACIJOS ANALIZĖ

Regiono problemos ir jų giluminės priežastys, sąsajos su Regionų plėtros programoje (toliau – RPP) nustatytais pagrindinėmis regioninės plėtros problemomis

1 PROBLEMA. DIDELĖ SOCIALINĖ ATSKIRTIS IR AUKŠTAS SKURDO RIZIKOS LYGIS

Marijampolės regione 2022 m. gyveno 136 429 gyventojai ir tai 22,5 proc. mažiau, nei 2010 m. Tai vienas didžiausių mažėjimų šalyje. Ilgą laiką šalyje vyravus gyventojų skaičiaus mažėjimo tendencijoms, pamažu demografinė situacija, ypač didžiųjų miestų regionuose, gerėja. Marijampolės regionas, buvo vienas iš tų šalies regionų, kuriuose natūrali gyventojų kaita, tarptautinė bei vidinė migracija ilgiausiai buvo neigiama, kas rodo menką regiono patrauklumą gyventi.

¹ Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas, <https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-regionai-2020/lietuvos-apskritys/marijampoles>;

Gyventojų skaičiaus tendencijos keitėsi 2020–2021 metais, kai vidinė migracija Vilniaus regione mažėjo, tarptautinė migracija tapo teigiama visuose šalies regionuose (tame tarpe Marijampolės), tačiau natūrali gyventojų kaita dėl pandemijos ir išaugusio mirčių skaičiaus padidėjo daugiau nei 2 kartus (2019 m. Marijampolės regione – 845 asmenys, o 2021 m. – 1 641 asmenys).

Gyventojų skaičiaus kitimo tendencijos rodo, kad Lietuvoje didesniais tempais gyventojų mažėja kaimiškose teritorijose, o Marijampolės regionas yra antras pagal kaimo gyventojų dalį (2022 m. pradžioje kaimo gyventojai Marijampolės regione sudarė 49,4 proc., kai šalyje – 31,8 proc.). Tai rodo didelę regiono gyventojų teritorinę sklaidą, didesnę socialinės atskirties bei skurdo riziką ir iššūkius užtikrinant viešųjų paslaugų prieinamumą ir kokybę. Marijampolės regione 2021 m. 33,2 proc. gyventojų gyveno skurdo rizikoje ar socialinėje atskirtyje.

Regiono gyventojų skaičiaus pagal amžiaus grupes analizė atskleidžia, kad Marijampolės regione sparčiau nei šalies vidurkis mažėja ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikų dalis, yra palyginti mažai darbingo amžiaus gyventojų. Dėl gyventojų senėjimo bei didelės socialinės atskirties auga socialinių paslaugų ir jų įvairovės poreikis, nepakankamos sąlygos riboto judumo ir pažeidžiamų žmonių grupių integracijai į visuomenę. Regione kasmet daugėja gyventojų skaičius globos įstaigose seniems žmonėms, taip pat didėja vietų skaičius šiose įstaigose. Gyventojų senėjimo tendencijos lemia socialinių paslaugų poreikį. Remiantis tyrimo „Socialinių paslaugų teikimas ir jų atitiktis gyventojų poreikiams savivaldybėse“ ataskaitos² duomenimis, vertinant pagal paslaugų prieinamumo kriterijų socialinės globos paslaugų poreikių savivaldybėse patenkinimas nėra pilnai užtikrinamas. Dėl ribotų savivaldybių finansinių išteklių pagal galimybes jie pirmiausiai nukreipiami tenkinti asmenų su sunkia negalia, senyvo amžiaus asmenų poreikius. Ataskaitoje taip pat nurodoma, kad vaikų su negalia bei socialinę riziką patiriančių suaugusių asmenų (benamių, bedarbių, priklausomybes turinčių asmenų, nusikaltimų aukų, iš laisvės atėmimo vietų sugrįžusių asmenų, prekybos žmonėmis aukų ir kt.) poreikių tenkinimas teikiant šioms asmenų grupėms socialinės priežiūros ir socialinės globos paslaugas vertinamas prasčiau, todėl šių paslaugų teikimui reikėtų skirti daugiau dėmesio; apgyvendinimo savarankiško gyvenimo namuose paslaugų poreikiai savivaldybėse dažniau lieka nepatenkinti lyginant su kitomis socialinėmis paslaugomis. Taigi, galima teigti, kad **socialinės paslaugos regione neatitinka poreikio, sąlygojamo demografinės ir socialinės situacijos.**

Aukšti sergamumo rodikliai Marijampolės regione (prevencinėmis priemonėmis išvengiama mirtingumas Marijampolės regione 2020 m. didesnis nei šalies vidurkis), taip pat ir išvengiamomis ligomis, rodo nepakankamą gyventojų sveikatos raštingumą bei nepakankamą sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą ir kokybę.

Regiono ikimokyklinio ugdymo įstaigas lankančių vaikų dalis yra viena mažiausių šalyje, o bendrojo ugdymo mokyklas baigiančių abiturientų valstybinių brandos egzaminų rezultatai nesiekia šalies vidurkio, 2021 m. pagal neformaliajame ugdyme dalyvaujančių mokinių dalį 3,2 proc. punkto atsiliekama nuo šalies vidurkio. Marijampolės regione mažesnė dalis aukštos kvalifikacijos (metodininkai ir ekspertai) mokytojų, palyginus su šalies vidurkiu. Vidutinis mokytojų amžius viršija 50 metų, kas leidžia teigti, jog artimiausiu metu bus susiduriama su mokytojų trūkumu regione. Švietimo paslaugų srityje nepakankama ir pasenusi materialinė bazė bei žmogiškųjų išteklių švietime trūkumas turi įtakos prastai **švietimo paslaugų kokybei ir jų prieinamumui.**

Siekiant mažinti aukščiau išvardintų veiksnių (išvykimo iš regiono į didžiuosius miestus ar užsienį, daugėjančio vyresnio amžiaus asmenų, augančių sveikatos priežiūros paslaugų dėl ilgėjančios gyvenimo trukmės ir didėjančios atskirties gyventojų išsilavinime) keliamas grėsmes regiono plėtrai, svarbu užtikrinti bei gerinti regione teikiamų viešųjų paslaugų kokybę. Tai pagrindžia Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano³ (toliau – Bendrasis planas) nuostatos, kad pačios būtiniausios ir dažnai naudojamos viešosios paslaugos turi būti teikiamos visų lygmenų urbanistiniuose centruose, o santykinai reto ir santykinai vidutinio poreikio naudojimo paslaugos teikiamos aukštesnio lygmens urbanistiniuose centruose (metropoliniuose ir regioniniuose)⁴.

² Šaltinis: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/SP%20TYRIMO%20ATASKAITA_2021.pdf;

³ Patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. rugsėjo 29 d. nutarimu Nr. 789 „Dėl Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano patvirtinimo“;

⁴ Bendrojo plano tekstinės dalies 142 p.;

Nustatytos 1-osios problemos „Didelė socialinė atskirtis ir aukštas skurdo rizikos lygis“ priežastys:

1 priežastis: Socialinės paslaugos neatitinka poreikio, sąlygojamo demografinės ir socialinės situacijos;

2 priežastis: Nepakankamos sąlygos sveikatinimuisi ir prasta sveikatos priežiūros paslaugų kokybė;

3 priežastis: Nepakankama švietimo paslaugų kokybė ir prieinamumas.

1 priežastis: Socialinės paslaugos neatitinka poreikio, sąlygojamo demografinės ir socialinės situacijos

Marijampolės regione per paskutinius 10 metų didžiausias gyventojų skaičiaus didėjimas fiksuotas 55-69 m. amžiaus grupėje.

Iki pandemijos vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė tiek šalyje, tiek Marijampolės regione ilgėjo, tačiau situacija 2021 m. grįžo į 2010 m. buvusį lygį: šalyje 2010 m. vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė buvo 73,1 metai, 2019 m. – 76,4 metai, 2021 m. – 74,28 metai, Marijampolės regione 2010 m. vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė buvo 73 metai, 2019 m. – 76,3 metai, 2021 m. – 73 metai. Vidutinė tikėtina sveiko gyvenimo trukmė ir iki pandemijos mažėjo, o pandemija šį rodiklį dar labiau pablogino: šalyje 2010 m. vyrų vidutinė tikėtina sveiko gyvenimo trukmė – 57,4 metai, moterų – 62,3 metai; 2019 m. vyrų – 56 metai, moterų – 59,1 metai; 2020 m. – vyrų 55,1 metai, moterų 58,7 metai. Didelė pagyvenusių asmenų dalis ir trumpėjanti sveiko gyvenimo trukmė rodo augštantį slaugos ir panašių paslaugų senyvo amžiaus asmenims poreikį bei būtinybę užtikrinti jų teikimą namuose.

Didėjantį socialinių paslaugų poreikį rodo ne tik demografiniai, bet ir pajamų bei skurdo rodikliai. Vienas ryškiausiai situaciją atspindinčių rodiklių – skurdo ar socialinėje atskirtyje gyvenančių asmenų dalis. Tokie asmenys regione sudaro trečdalį gyventojų (2021 m. šalyje – 24,5 proc., Marijampolės regione – 33,2 proc., tai antras prasčiausias rodiklis šalyje).

Mažos Marijampolės regiono gyventojų pajamos (darbo užmokestis (bruto) Marijampolės regione antras mažiausių šalyje ir 2021 m. sudarė 1 272,1 euro) ir didesnis už šalies vidurkį socialinės rizikos šeimų (2018 m. šalyje vidutiniškai 1 tūkst. gyventojų tenka 3,3 socialinės rizikos šeimų, Marijampolės regione – 3,9 socialinės rizikos šeimų) bei socialinių pašalpų gavėjų skaičius (2021 m. šalyje 1 tūkst. gyventojų vidutiniškai teko 24 socialinės pašalpos gavėjai, Marijampolės regione – 32 socialinės pašalpos gavėjai) paaiškina didesnę socialinio būsto poreikį. Socialinio būsto laukiančiųjų dalis nuo gyventojų skaičiaus Marijampolės regione aukštesnė nei šalies vidurkis (2021 m. gruodžio 31 d. duomenimis Kazlų Rūdos savivaldybėje laukiantieji sudarė 1 proc., Kalvarijos – 0,9 proc., Marijampolės ir Vilkaviškio rajono – 0,8 proc., Šakių rajono – 0,5 proc. visų gyventojų, kuomet šalyje laukiantieji socialinio būsto sudarė 0,7 proc. visų gyventojų). Dalis laukiančiųjų socialinio būsto – neįgalieji, šeimos, kuriose auga trys ir daugiau vaikų, šių grupių asmenys sudaro apie trečdalį visų laukiančiųjų socialinio būsto (didžiausias šios grupės asmenų nepatenkintas socialinio būsto poreikis yra Kazlų Rūdos savivaldybėje – aprūpinta tik 17,9 proc., kai šalyje 25,9 proc.).

Marijampolės regione ypač didelė dalis gyventojų gyvena kaimo vietovėse (2022 m. pradžioje šalyje 68,2 proc. gyventojų gyvena mieste, Marijampolės regione – 50,6 proc., didžiausia kaimo gyventojų dalis Šakių rajono – 68,6 proc., Kalvarijos – 60 proc. ir Vilkaviškio rajono – 56,7 proc. savivaldybėse). Regione didelė teritorinė sklaida, kadangi mažas gyventojų tankis (2022 m. pradžioje šalyje – 43 gyventojai km², Marijampolės regione – 30,5 gyventojai km², mažiausias tankis Šakių rajono (18,1 gyventojai km²), Kazlų Rūdos (19,8 gyventojai km²), Kalvarijos (22,5 gyventojai km²) ir Vilkaviškio rajono (27,7 gyventojai km²) savivaldybėse, Marijampolės savivaldybėje, palyginti, gyventojų tankumas didelis (71,9 gyventojai km²). Visi šie duomenys rodo, kad susiduriama su socialinių (taip pat ir kitų) paslaugų prieinamumo ir pasiekiamumo problema, taip pat bendruomeninių (arčiau žmogaus) paslaugų teikimo būtinybe.

Aukšti Marijampolės regiono gyventojų sergamumo ir sumažėjusio darbingumo rodikliai (apžvelgta plačiau po 2 priežastimi „Nepakankamos sąlygos sveikatinimuisi ir prasta sveikatos priežiūros paslaugų kokybė“) rodo, kad socialinių paslaugų poreikis susijęs su regiono gyventojų sveikatos ir neįgalumo rodikliais. Šalyje palyginus 2021 m. ir 2019 m. duomenis, tam tikromis ligomis sergančių suaugusių (18 metų ir vyresnių) asmenų skaičius, tenkantis 1 tūkst. gyventojų augo beveik visose ligų grupėse (didžiausias susirgusiųjų skaičiaus augimas pneumonijų, medžiagų apykaitos, hipertenzinių

ligų, psichikos ir elgesio sutrikimų, astmos ligų grupėse), tikėtina, Covid pandemijos pasekmė. Senėjant visuomenei ryškėja ilgalaikės priežiūros paslaugų poreikis, daugėja psichikos ir elgesio sutrikimų turinčių asmenų, o tai rodo augantį socialinių paslaugų asmenims su intelekto ir/ar psichikos negalia poreikį (2015 m. šalyje 1 tūkst. gyventojų teko 72,5 šiais sutrikimais sergančių asmenų, 2021 m. – 124,5 asmenys).

2 priežastis. Nepakankamos sąlygos sveikatinimuisi ir prasta sveikatos priežiūros paslaugų kokybė

2010–2020 m. laikotarpiu užregistruojamų susirgimų skaičius tiek šalyje, tiek Marijampolės regione kasmet augo. Marijampolės regione iki 2015 m. susirgimų skaičius, tenkantis 1 tūkst. gyventojų, buvo mažesnis nei šalies vidurkis, tačiau nuo 2016 m. šis rodiklis išaugo. 2020 m. Marijampolės regione užregistruotų susirgimų skaičius 1 tūkst. gyventojų (3 036 atvejai) viršijo šalies vidurkį (2 749 atvejai) (aukštesnis buvo tik Panevėžio ir Alytaus regionuose). Tai gali būti susiję su gyventojų senėjimo rodikliais, prastėjančia gyventojų sveikata ir (arba) gerėjančiais diagnostiniais pajėgumais.

2020 m. dėl pandemijos ir įvestų apribojimų sveikatos srityje fiksuotų susirgimų skaičiui sumažėjus, 2021 m. fiksuotas sergančių asmenų skaičiaus augimas – tam tikromis ligomis sergančių suaugusių (18 metų ir vyresnių) asmenų skaičius, tenkantis 1 tūkst. gyventojų augo beveik visose ligų grupėse (susirgusiųjų skaičiaus augimas apie 30 proc. fiksuotas pneumonijų, medžiagų apykaitos, hipertenzinių ligų, psichikos ir elgesio sutrikimų, astmos ligų grupėse).

Vertinant stacionaro ligonių skaičių, tenkanti 1 tūkst. gyventojų 2009–2019 m. laikotarpiu, šio rodiklio reikšmė daugelyje regionų didėjo. Visose Marijampolės regiono savivaldybėse stacionaro ligonių skaičius, tenkantis 1 tūkst. gyventojų 2009–2019 metų laikotarpiu taip pat didėjo. Sparčiausias ligonių rodiklio augimas stebimas Kazlų Rūdos savivaldybėje (27 proc.) ir Vilkaviškio rajono savivaldybėje (19 proc.). 2020 m. pasikeitus situacijai dėl Covid pandemijos ir įvestų ribojimų stacionaro ligonių skaičius, tenkantis 1 tūkst. gyventojų krito visoje šalyje, tačiau Marijampolės apskrityje išliko didesnis nei šalies vidurkis (šalyje 2019 m. – 243,3 asmenys, 2020 m. – 173,6 asmenys, Marijampolės regione 2019 m. – 255,6 asmenys, 2020 m. – 182,3 asmenys), 2021 m. rodiklis šiek tiek padidėjo, tačiau išliko apie 40 proc. mažesnis, nei iki pandemijos. Laikinais pristabdžius sveikatos priežiūros paslaugų teikimą atitinkamai dalis susirgimų nebuvo užfiksuoti, todėl susirgimų skaičius 2021 m. išaugo, kas rodo jog sveikatos priežiūros paslaugų nepertraukiamas teikimas labai svarbus.

Marijampolės regione 2020 m. yra vienas didžiausių darbingo amžiaus asmenų, kuriems pirmą kartą nustatytas sumažėjęs darbingumo lygis, skaičius (4,1 asmenų 1 tūkst. gyv., šalyje – 3,26 asmenys, Marijampolės regiono rodiklis antras prasciausias šalyje). 2021 m. duomenimis šis rodiklis prastėjo tiek šalyje, tiek Marijampolės regione (šalyje 3,59 asmenys 1 tūkst. gyv., Marijampolės regione – 4,44 asmenys 1 tūkst. gyv.). Marijampolės regione, remiantis 2021 m. duomenimis, darbingo amžiaus asmenims pirmą kartą sumažėjęs darbingumo lygis nustatomas dažniau nei vidutiniškai šalyje dėl nervų sistemos, psichikos ir elgesio, kraujotakos sistemos, jungiamojo audinio ligų ir traumų.

Marijampolės regione lovų ligoninėse skaičius, tenkantis 10 tūkst. gyventojų, nuosekliai mažėja ir yra mažiausias šalyje – 2021 m. šalyje vidutiniškai 10 tūkst. gyventojų teko 60,4 lovos ligoninėse, Marijampolės regione – 28,4 lovos ligoninėse. Tai turi įtakos ribotam stacionarių sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumui ir prastiems sergamumo rodikliams Marijampolės regione. Be to, Marijampolės regione, palyginus su kitais regionais, mažas praktikuojančių gydytojų (2021 m. Marijampolės regione 21,8 gydytojai – trečias mažiausias rodiklis šalyje) ir slaugytojų (51,8 slaugytojai – mažiausias rodiklis šalyje) skaičius, tenkantis 10 tūkst. gyventojų.

Prevenčinėmis priemonėmis išvengiama mirtingumas Marijampolės regione 2020 m. didesnis nei šalies vidurkis – atvejų skaičius 100 tūkst. gyv. regione siekė 333 atvejus, šalyje – 309 atvejus. Gydomo priemonėmis išvengiama mirtingumas Marijampolės regione 2020 m. siekė 222 atvejus 100 tūkst. gyventojų ir buvo didesnis tik Utenos regione.

Mirusių asmenų skaičius, tenkantis 100 tūkst. gyventojų Marijampolės regione aukštesnis nei šalies vidurkis (2021 m. šalyje 1 700,1 asmenys, Marijampolės regione – 1 880,5 asmenys. Paminėtina, kad 2020–2021 m. mirčių skaičius ženkliai išaugo – nuo 3 8281 mirusiųjų 2019 m. iki 47 746 mirusiųjų 2021 m. 2020 m. išsiskiria tuo, kad į statistiką buvo įtraukta nauja diagnozių kategorija – Covid-19.

Remiantis standartizuoto mirtingumo, tenkančio 100 tūkst. gyventojų, 2020 m. duomenimis, pagal skirtingas mirties priežastis Marijampolės regione daugiau nei šalyje mirštama dėl piktybinių navikų (šalyje 278,16 asmenys, Marijampolės regione – 290,75 asmenys), kraujotakos sistemos ligų (šalyje 795,19, Marijampolės regione – 911,66) ir išorinių mirčių priežasčių (šalyje 84,98, Marijampolės regione – 101,44), mažiau – virškinimo sistemos ligų (šalyje 73,93, Marijampolės regione – 69,22). Mirtingumas Marijampolės regiono savivaldybėse nevienodas: dėl piktybinių navikų ligų aukščiausias Vilkaviškio rajono savivaldybėje (356,2 asmenys), mažiausias – Marijampolės savivaldybėje (250,6 asmenys); dėl kraujotakos sistemos ligų aukščiausias Šakių rajono savivaldybėje (1 063 asmenys), mažiausias – Marijampolės savivaldybėje (833,6 asmenys).

Aukščiau pateikti duomenys rodo, kad Marijampolės regione tiek sveikatos priežiūros infrastruktūra ir ištekliai, tiek sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas, tiek kokybė nėra pakankami, sveikatos apsaugos sistemos pasirengimas krizėms nepakankamas. Žmoniškųjų išteklių trūkumas, ribotas sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas (ypač kaimo gyventojams), infrastruktūros sveikatinimui trūkumas blogina regiono gyventojų galimybes gauti kokybiškas sveikatos priežiūros paslaugas.

Šalinti prastos regiono gyventojų sveikatos priežastis gali padėti sveikos gyvensenos sąmoningumo didinimas, ligų prevencijos ir profilaktikos priemonių taikymas ir sukurtos palankesnės sąlygos sveikatinimui; taip pat būtinos investicijos į sveikatos priežiūros paslaugų (tame tarpe ilgalaikės priežiūros) materialinės bazės gerinimą ir naujų paslaugų teikimo būdų taikymą (pvz. mobilios paslaugos kaimo gyventojams) taip prisidedant prie kokybiškesnių paslaugų teikimo.

3 priežastis. Nepakankama teikiamų švietimo paslaugų kokybė ir prieinamumas

Remiantis Nacionalinės švietimo agentūros 2021–2022 m. duomenimis, ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme dalyvaujančių 3-5 metų vaikų dalis Marijampolės regiono savivaldybėse nesiekė šalies vidurkio (92,31 proc.) – Kalvarijos savivaldybėje 85,76 proc., Kazlų Rūdos – 90,34 proc., Marijampolės – 90,47 proc., Šakių rajono – 89,39 proc., Vilkaviškio rajono – 84,09 proc. Žemam įsitraukimui į ikimokyklinį ugdymą gali turėti įtakos regiono specifika – pusė regiono gyventojų gyvena kaimo vietovėse, kur viešųjų paslaugų užtikrinimas ir prieinamumas sudėtingesnis nei miesto vietovėse.

Lyginant Marijampolės regiono savivaldybių 2016–2017 m. ir 2021–2022 m. duomenis, ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme dalyvaujančių 3–5 metų vaikų dalis didėjo visose regiono savivaldybėse (labiausiai padidėjo Kalvarijos savivaldybėje – 22,2 proc.). Tai lėmė pagerintas ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo prieinamumas – visose regiono savivaldybėse tuo pačiu laikotarpiu augo vietų skaičius ikimokyklinio ugdymo įstaigose nuo 4 987 vietų 2017 m. iki 5 591 vietų 2021 m.

Marijampolės regiono savivaldybių ikimokyklinio ugdymo įstaigose yra neužpildytų vietų. Vaikų ikimokykliniame ugdyme dalis, palyginti su atitinkamo amžiaus vaikais, yra maža (2021 m. vietų skaičius, tenkantis 100-ui vaikų, lankančių ikimokyklinio ugdymo įstaigas, Marijampolės regione buvo 111 vietos, kiek didesnis nei šalies vidurkis (110 vietos), didesnis vietų skaičius, tenkantis 100-ui vaikų, lankančių ikimokyklinio ugdymo įstaigas, buvo trijuose regionuose). Marijampolės regione didesnė gyventojų dalis gyvena kaimo vietovėse ir ikimokyklinio ugdymo prieinamumas jiems gali būti ribotas. Vaikų dalyvavimas ikimokykliniame ugdyme sudaro galimybę tėvams greičiau grįžti į darbo rinką, stiprina vaikų socialinius ir mokymosi įgūdžius bei turi įtakos tolesniems vaiko pasiekimams.

Šalyje bendrojo ugdymo mokyklų mokinių 2010–2019 m. laikotarpiu skaičius mažėjo, nuo 2019 m. šis skaičius pradėjo didėti. Tačiau Marijampolės regionas yra vienas iš penkių regionų, kuriuose mokinių skaičius toliau mažėja, nors ir lėtesniais tempais. Marijampolės regione bendrojo ugdymo mokyklose 2021–2022 m. mokėsi 16 121 mokinys.

Negalią turinčių mokinių, ugdomų įtraukioju būdu bendros paskirties švietimo įstaigose (bendrosiose klasėse), dalis 2020–2021 m. šalyje sudarė 48,9 proc., Marijampolės regione – 53,3 proc., tai vienas aukščiausių rodiklių šalyje. Negalią turinčių mokinių dalis nuo mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdomų integruotai bendrosios paskirties mokyklose 2022–2023 m. šalyje 11,7 proc., Šakių rajono savivaldybėje – 8 proc., kitose

regiono savivaldybėse šis rodiklis buvo aukštesnis nei šalies vidurkis (Kalvarijos savivaldybėje – 32,8 proc., Marijampolės – 22,9 proc., Vilkaviškio rajono – 14,1 proc., Kazlų Rūdos savivaldybėje – 20,8 proc. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdomų integruotai bendrosios paskirties mokyklose, dalis 2022-2023 m. šalyje buvo 11,9 proc., Marijampolės savivaldybėje – 8,6 proc., Kazlų Rūdos savivaldybėje – 10,3 proc., šalies vidurkį viršijo Kalvarijos (12,4 proc.), Vilkaviškio (14 proc.) ir Šakių rajono (12,6 proc.) savivaldybės.

Vertinant mokinių rezultatus, matomos sąsajos tarp pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimo (PUPP) ir Valstybinių brandos egzaminų (VBE) rezultatų. Šakių rajono ir Marijampolės savivaldybių mokinių lietuvių kalbos ir literatūros PUPP rezultatai yra aukštesni nei šalies vidurkis. Šiose savivaldybėse taip pat geresni VBE lietuvių kalbos ir literatūros rezultatai. Tuo tarpu matematikos tiek PUPP, tiek VBE rezultatai nesiekia šalies vidurkio. Visų kitų dalykų regiono mokinių VBE rezultatai yra prastesni, nei šalyje (dažnai didesnė dalis neišlaikiusiųjų arba pasiekusiųjų patenkinamą lygį, mažesnė – aukščiausią lygį).

Marijampolės regione, palyginus su šalies vidurkiu, yra mažesnė dalis aukštos kvalifikacijos mokytojų. Vidutinis mokytojų amžius Kalvarijos, Kazlų Rūdos, Vilkaviškio rajono savivaldybėse – 50 metų, Šakių rajono savivaldybėje – net 53 metai. Tai rodo, kad artimiausiu metu bus susiduriama su vis didesniu pedagoginio personalo trūkumu regiono mokyklose.

Vertinant ugdymo aplinką ir infrastruktūrą, bendrojo ugdymo mokyklų, turinčių laboratorijas, dalis beveik visose Marijampolės regiono savivaldybėse (išskyrus Vilkaviškio rajono savivaldybę) 2020 m. buvo mažesnė nei šalies vidurkis. Mokymosi patalpų plotas, tenkantis vienam mokiniui, visose Marijampolės regiono savivaldybėse, išskyrus Marijampolės savivaldybę, yra didesnis nei šalies vidurkis ir įvertinus penkerių metų laikotarpį, visose savivaldybėse (išskyrus Marijampolės) didėjo.

Marijampolės regione mokinių, dalyvaujančių neformaliojo švietimo programose, dalis yra mažesnė nei šalies vidurkis (2021 m. šalyje dalyvavo – 26,4 proc., Marijampolės regione – 23,2 proc. mokinių). Marijampolės regiono savivaldybėse neformaliame ugdyme dalyvaujančių mokinių dalis taip pat skiriasi – nuo 34,6 proc. Kazlų Rūdos savivaldybėje iki 18,3 proc. Marijampolės savivaldybėje. Kazlų Rūdos ir Vilkaviškio rajono savivaldybėse neformaliame ugdyme dalyvaujančių mokinių dalis didesnė nei šalies vidurkis. Remiantis Švietimo informacinės sistemos duomenimis, 2020 m. neformaliojo švietimo galimybėmis mokykloje ir kitur besinaudojančių mokinių dalis šalyje sudarė 61,7 proc., Marijampolės regione šis rodiklis viršijamas tik Kazlų Rūdos savivaldybėje (74,9 proc.), tačiau likusiose regiono savivaldybėse ženkliai mažesnis nei šalies vidurkis: Kalvarijos – 52,2 proc., Marijampolės – 59,2 proc., Šakių rajono – 38,3 proc., Vilkaviškio rajono – 49,2 proc. Pažymėtina tai, kad kaimo vietovėse mokiniai turi mažiau galimybių naudotis neformaliojo švietimo paslaugomis už mokyklos ribų – šalyje 2020 m. dalyvaujančių neformaliojo švietimo veiklose už mokyklos ribų mieste buvo 43,7 proc., kaime – 39 proc. visų bendrojo ugdymo mokinių. Taigi, mažosiose savivaldybėse, kur mažesnis ugdymo įstaigų tankumas, sudėtingiau užtikrinti švietimo paslaugų prieinamumą.

Marijampolės regione bendrojo ugdymo mokyklų abiturientų tolimesnio mokymosi rodiklis vienas žemiausių – 2021 m. toliau mokėsi tik 68,9 proc. abiturientų (šalyje – 71,7 proc.). Palyginti su kitais regionais, Marijampolės regione mažiau tęsiančių mokslus universitetuose ir kolegijose. Vertinant pastarojo dešimtmečio tendencijas, abiturientai vis dažniau renkasi profesinio mokymo įstaigas (Marijampolės regione 2021 m. 14,6 proc. abiturientų rinkosi profesinio mokymo įstaigas, šalyje – 10,8 proc.), rečiau – universitetus (Marijampolės regione 2021 m. 33,5 proc. abiturientų rinkosi universitetus, šalyje – 40,2 proc.). Kurį laiką mažėjęs universitetinių studijų populiarumas vėl auga. Gyventojų, turinčių aukštą išsilavinimą, Marijampolės regione daugėja, tačiau gyventojų išsilavinimas vis dar išlieka vienas žemiausių lyginant su kitais regionais.

2 PROBLEMA. MENKAS REGIONO EKONOMIKOS AKTYVUMAS IR INVESTICINIS PATRAUKLUMAS

Marijampolės regione sukuriama BVP yra vienas mažiausių šalyje, ir nuo pat 2000 m. kasmet jo dalis šalies BVP mažėja (nedidelis padidėjimas fiksuotas 2020-aisiais, kai Marijampolės regione sukuriama BVP dalis šalies struktūroje buvo 3 proc., o 2019 m. – 2,9 proc., tačiau tai gali būti nulemta pandemijos ir įvestų ribojimų bei Marijampolės regiono specifikos – santykinai mažesnė BVP dalis sukurama paslaugų sektoriuje).

Marijampolės regione užimtumo lygis (15-64 amžiaus asmenys) antras mažiausias šalyje ir jo didėjimas antras lėčiausias šalyje (2014 m. šalyje 65,7 proc., Marijampolės regione 61,5 proc., 2021 m. šalyje 72,5 proc., Marijampolės regione 63,8 proc.).

Pagal materialines investicijas, tenkančias vienam gyventojui, regionas yra 7-oje vietoje (lenkia Alytaus, Tauragės, Utenos regionus). Ryškūs netolygumai regiono viduje – Kazlų Rūdos savivaldybė šalyje užima septynioliktą vietą pagal materialines investicijas, tenkančias vienam gyventojui, tuo tarpu Vilkaviškio rajono savivaldybėje – 49-ą. Net 30,9 proc. materialinių investicijų regione sudaro investicijos į apdirbamosios gamybos sektorių.

Mažos investicijų į ilgalaikį materialųjį turtą apimtys bei jų koncentracija apdirbamosios gamybos srityje lemia nepakankamą naujų ir geriau apmokamų darbo vietų kūrimą regione. Bruto darbo užmokestis Marijampolės regione – vienas mažiausių Lietuvoje (sudaro 80 proc. šalies vidurkio). Marijampolės regione užimtų gyventojų dalis pagal ekonominės veiklos rūšis skiriasi nuo bendro Lietuvos užimtų gyventojų pasiskirstymo – regione triskart didesnė užimtųjų dalis nei bendrai Lietuvoje dirba žemės ūkio srityje ir mažesnė paslaugų srityje. Bedarbių dalis nuo darbingo amžiaus gyventojų yra didesnė nei šalies vidurkis.

Investicijoms tinkamos infrastruktūros trūkumas Marijampolės regione ir **darbo rinkos poreikių neatitinkanti darbo jėga** nesudaro sąlygų investicijų pritraukimui ir verslo plėtrai. Marijampolės regione maža investicijoms tinkamų sklypų pasiūla – tiek perspektyvių su paruošta infrastruktūra, tiek didelių, kurių plotas yra 10 ir daugiau hektarų (mažesnė pasiūla yra tik trijuose šalies regionuose). Vienas didžiausių iššūkių, su kuriuo susiduria galimi investuotojai ir esami verslai – žmoniškųjų išteklių neatitikimas rinkos poreikiams (regione aukštąjį išsilavinimą turinčių gyventojų dalis yra viena mažiausių lyginant su kitais šalies regionais, atsižvelgiant į regiono specializaciją ir darbo rinkos poreikius trūksta inžinerinį išsilavinimą turinčių potencialių darbuotojų).

Pagal regione kuriamą pridėtinę vertę 1 dirbančiajam regionas gerokai atsilieka nuo šalies vidurkio. Marijampolės regione didžioji pridėtinės vertės dalis sukurama žemesnės pridėtinės vertės sektoriuose – gamyboje, žemės ūkyje, ir atitinkamai mažiau didesnės pridėtinės vertės sektoriuose. Vertinant pridėtinės vertės duomenis Marijampolės regiono viduje, skirtumai taip pat dideli – Kazlų Rūdos ir Marijampolės savivaldybėse sukurama pridėtinė vertė vienam gyventojui 2,5 karto didesnė, nei Kalvarijos, Šakių rajono ir Vilkaviškio rajonų savivaldybėse. Regione yra stiprių maisto, medienos, metalo įmonių, turinčių plačią eksporto geografiją. Pagal lietuviškos kilmės prekių eksportą regionas yra 7-oje vietoje šalyje. 2021 m. eksportas gerokai išaugo lyginant su 2020 m.

Istoriškai stiprus žemės ūkis (vidutinis žemės derlingumo balas Marijampolės regione yra didžiausias iš visų šalies regionų) turi įtakos regiono ekonominei specializacijai, gyventojų užimtumo struktūrai, kuriamai pridėtinei vertei. Regione sukurama daugiau nei dešimtdalis šalies bendrosios žemės ūkio produkcijos (4-ta vieta šalies mastu).

Augant turizmo srities sektoriaus kuriamai pridėtinei vertei bei didėjant užimtųjų su turizmu susijusiose ūkinėse veiklose, kaip viena galimybių padidinti regiono gyventojų aktyvumą būtų turimų regiono išteklių panaudojimas. Atsižvelgiant į tai, kad pusė Marijampolės regiono gyventojų gyvena kaimo gyvenamosiose vietovėse, ūkinių veiklų diversifikacijai regione galėtų būti išnaudojamas rekreacijai ir turizmui pritaikytinų objektų potencialas – miškai, piliakalniai, dvarai, tautinio atgimimo paveldas ir kt. objektai. Tam reikalingas turimų objektų pritaikymas lankymui, jų įvairovės ir patrauklumo didinimas, siekiant, kad atvykusieji į Marijampolės regioną jame pasiliktų ilgiau.

Menką regiono ekonominio aktyvumo problematiką padėtų spręsti infrastruktūros verslo plėtrai pritaikymas, reikiamos kvalifikacijos specialistų rengimas regione, savivaldybių veikla investicijų pritraukimo, verslumo ir veiklų diversifikavimo skatinimo srityje. Tai pagrindžia Bendrojo plano nuostatos – siekiant transformuoti Lietuvos ekonomiką į inovatyvią, klimatui neutralią, konkurencingą ir aukštą pridėtinę vertę kuriančią ekonomiką,

prioritetą iki 2030 m. teikti skaitmeninės žiedinės ekonomikos, naujų verslo modelių, investicijų ir mokslinių tyrimų bei ekonominės infrastruktūros vystymui. Investicijas pritraukti į apdirbamosios gamybos, gyvybės mokslų ir paslaugų tikslinius sektorius⁵.

Nustatytos 2-osios problemos „Menkas regiono ekonomikos aktyvumas ir investicinis patrauklumas“ priežastys:

1 priežastis: Investicijoms tinkamos infrastruktūros trūkumas, atotrūkis tarp darbo rinkos poreikių ir darbo jėgos kvalifikacijos;

2 priežastis: Nepakankamos sąlygos gyventojų ekonominiam aktyvumui, maža ūkinių veiklų įvairovė.

1 priežastis. Investicijoms tinkamos infrastruktūros trūkumas, atotrūkis tarp darbo rinkos poreikių ir darbo jėgos kvalifikacijos

Marijampolės regione sukuriamas BVP vienam gyventojui 2020 m. sudarė 60,9 proc. šalies vidurkio. Kasmet Marijampolės regione sukuriama BVP dalis šalies BVP mažėja (2010–2020 m. laikotarpiu didėjo tik Vilniaus ir Kauno apskrityse). Tai rodo didėjančius skirtumus tarp regionų šalies viduje.

Marijampolės regione sukuriamą pridėtinę vertę gamybos sąnaudomis, tenkanti vienam dirbančiajam, 2021 m. buvo 20,5 tūkst. eurų, kai šalyje vidutiniškai 26,6 tūkst. eurų, o Vilniaus regione – 32 tūkst. eurų. Marijampolės regiono viduje skirtumai ypač dideli – didžiausia pridėtinė vertė vienam dirbančiajam sukuriamą Kazlų Rūdos savivaldybėje (36,7 tūkst. eurų), mažiausia – Šakių rajono (16,5 tūkst. eurų) ir Vilkaviškio rajono (16,2 tūkst. eurų) savivaldybėse. Tai rodo, skirtumai dideli tiek šalies viduje, tiek regione.

Duomenys apie pridėtinę vertę pagal ekonominės veiklos rūšis Marijampolės regiono viduje parodo skirtumus tarp savivaldybių – Marijampolės savivaldybėje pridėtinė vertė kuriama įvairesnėse veiklose, Kazlų Rūdos savivaldybėje dominuoja apdirbamoji gamyba (2020 m. buvo sukuriamą beveik 63 proc. savivaldyje sukuriamos pridėtinės vertės), Šakių rajono ir Vilkaviškio rajono savivaldybėse – apdirbamoji gamyba, prekyba, transportas ir žemės ūkis. Kalvarijos savivaldybėje didžiausia dalis pridėtinės vertės sukuriamą transporto srityje (32,5 proc.).

Marijampolės regione materialinės investicijos, tenkančios 1 gyventojui vienos žemiausių šalyje ir 2020 m. sudarė 1 560 eurus, o tai 2 kartus mažiau, nei šalies vidurkis (3 239 eurai vienam gyventojui) ir beveik 3 kartus mažiau nei Vilniaus apskrityje (4 570 eurai vienam gyventojui). Regiono viduje skirtumai dideli – daugiausia materialinių investicijų 2020 m. vienam gyventojui teko Kazlų Rūdos savivaldybėje (2 186 eurai) ir Marijampolės savivaldybėje (1 962 eurai), mažiausiai – Kalvarijos (1 041 euras), Vilkaviškio rajono (1 124 eurai) ir Šakių rajono (1 248 eurai) savivaldybėse. 2020 m. palyginus su 2019 m. skirtumai regiono viduje sumažėjo, nes materialinės investicijos išaugo Šakių rajono (nuo 949 eurų 2019 m. iki 1 248 eurų 2020 m.) ir Vilkaviškio rajono (nuo 589 eurų 2019 m. iki 1 124 eurų 2020 m.) savivaldybėse. Palyginus su kitais regionais, Marijampolės regione gana didelę dalį materialinių investicijų sudaro investicijos į apdirbamosios gamybos (30,9 proc. visų regiono investicijų, šalyje 13,5 proc.), žemės ūkio (9,7 proc. visų regiono investicijų, šalyje 2,6 proc.) sektorius.

Marijampolės regione bendrosios investicijos į ilgalaikį materialųjį turtą (nefinansų įmonių) 2021 m. siekė 190 506 tūkst. eurų ir lenkė 3 regionus bei sudarė 2,6 proc. visų šalies bendrųjų investicijų į ilgalaikį materialųjį turtą. Marijampolės regiono investicijų į ilgalaikį materialųjį turtą dalis 2010–2021 m. laikotarpiu šalies investicijų krepšelyje svyruoja nuo 3,4 proc. 2011 m. iki 2 proc. 2017 m. Marijampolės regione pagal ekonominės veiklos rūšis, 2021 m. net 40 proc. investicijų į ilgalaikį materialųjį turtą teko kasybos ir karjerų eksploatavimo ir apdirbamosios gamybos šakai, po 17 proc. didmeninės ir mažmeninės prekybos bei variklinių transporto priemonių ir motociklų remonto ir transporto ir saugojimo veikloms. Šalyje vidutiniškai į kasybos ir karjerų eksploatavimo ir apdirbamosios gamybos sritį investuota beveik dvigubai mažiau – 22 proc., tačiau net kelis kartus daugiau į informacijos ir ryšių sritį (šalyje – 2,9 proc., Marijampolės regione – 0,4 proc.) bei administracinę ir aptarnavimo veiklą (šalyje – 4,4 proc., Marijampolės regione – 0,8 proc.).

⁵ Bendrojo plano tekstinės dalies 200 p.;

Didžioji dalis regiono investicijų į ilgalaikį materialųjį turtą (58 proc.) buvo Marijampolės savivaldybėje, antroje vietoje – Kazlų Rūdos savivaldybė (sudaro 17,7 proc.), mažiausia – Kalvarijos savivaldybėje (2,6 proc. regiono investicijų į ilgalaikį turtą).

Darbo užmokestis (bruto, su individualiosiomis įmonėmis) Marijampolės regione didesnis tik už darbo užmokestį Tauragės regione ir 2021 m. sudarė 1 272,1 euro, kai Vilniaus regione – 1 762,8 eurais, o šalyje – 1 579,4 eurais. 2022 m. III ketv. duomenimis Marijampolės regione mėnesinis darbo užmokestis buvo 1 426,2 eurais, šalyje – 1 787,1 eurais, Vilniaus regione – 1 984,6 eurais.

Marijampolės regione didžiausias darbo užmokestis ir didžiausia pridėtinė vertė sukurama tose savivaldybėse, kur didesnė ūkinių veiklų įvairovė bei didesnės materialinės ir investicijos į ilgalaikį materialųjį turtą, ir priešingai – mažiausias darbo užmokestis, sukurama mažiausia pridėtinė vertė tose savivaldybėse, kuriose dominuoja žemės ūkio veikla, mažos materialinės ir investicijos į ilgalaikį materialųjį turtą.

Pagal 2021 m. mėnesinių piniginių disponuojamųjų pajamų sudėties duomenis, Marijampolės regione mažiausia dalis gaunančiųjų pajamas iš samdomo darbo ir didžiausia iš savarankiško darbo, kas taip pat siejasi su mažu darbo užmokesčiu. Mėnesinis darbo užmokestis bruto visoje šalyje mažesnis su individualių įmonių duomenimis, nei be individualių įmonių duomenų – 2021 m. Marijampolės regione be individualių įmonių sudarė 1 281,4 eurus, su individualiomis įmonėmis – 1 272,1 eurus.

Marijampolės regione yra maža investicijoms tinkamų sklypų pasiūla (A ir B kategorijos) (mažesnė yra tik trijuose šalies regionuose) – viso 43,1 ha. Didžiojoje dalyje sklypų, tinkamų investicijoms, infrastruktūros išvystymas užtruktų iki 3 metų, o tai rodo nepakankamas sąlygas ir pasirengimą pritraukti investuotojus. VŠĮ Investuok Lietuvoje pateiktose rekomendacijose dėl Marijampolės regiono pasirengimo pritraukti investicijas⁶ akcentuota, kad gamybos srities investuotojų poreikiai rodo didesnių sklypų paklausą, o Marijampolės regione nėra reikiamo dydžio sklypų su visa reikiama infrastruktūra, „todėl regione jaučiamas investicijoms pritaikytų sklypų su infrastruktūra trūkumas“. Kaip vienas iš galimų sprendimų – „investicijoms tinkama infrastruktūra gali būti įrengiama valstybei ar savivaldybei priklausančiuose sklypuose, siekiant sukurti daugiau galimybių pritraukti investuotojus“.

Bendrojo plano konkretizuotuose sprendiniuose⁷ numatomas Marijampolės kaip regioninio palaikomojo tipo centro esamos laisvosios ekonominės zonos vystymas. Bendrajame plane regioninio lygmens „Rail Baltica“ keleivių geležinkelio stotys ir stotelės Marijampolės regione suplanuotos Marijampolėje ir Kazlų Rūdoje, numatant užtikrinti „Rail Baltica“ geležinkelio linijoje numatytų tarptautinių ir regioninių stočių daugiarūši pasiekiamumą⁸. Kas taip pat pagrindžia infrastruktūros pritaikymo investicijoms būtinumą, išnaudojant geografinės padėties ir transporto infrastruktūros potencialą (Valstybei strategiškai svarbiais projektais pripažintus „Via Baltica“ ir „Rail Baltica“ bei veikiančių LEZ ir pramonės parkų vystymą⁹). Bendrajame plane taip pat identifiкуotas poreikis stiprinti Vilkaviškio, Kalvarijos ir Marijampolės mišrias partnerystes sietinas su aplinkosaugos, industrinių teritorijų regeneracijos, logistikos ir pramonės plėtros politika¹⁰.

Vertinant Marijampolės regiono savivaldybių ekonominį potencialą lemiančius veiksnius, geresnius Marijampolės savivaldybės socialinius ekonominius rodiklius būtų galima paaiškinti ir regiono centro statusu – Marijampolės miestas kaip regiono traukos ir darbo vietų centras užtikrina ekonominį aktyvumą. Tuo tarpu Kazlų Rūdos savivaldybės – vienos mažiausių savivaldybių šalyje, ekonominė situacija smarkiai nulemta didelių investuotojų sukurtų darbo vietų, o kartu ir daromos įtakos socialinei situacijai bei ekonominiam aktyvumui – kuriasi smulkesni verslai, aptarnaujantys didesnę perkamąją galią turinčius šios savivaldybės gyventojus (veikiančių mažų ir vidutinių įmonių skaičius, tenkantis 1 tūkst. gyventojų, Marijampolės

⁶ Šaltinis: VŠĮ Investuok Lietuvoje 2021-09-06 raštas Nr. 2021-661-S „Dėl regiono pasirengimo pritraukti investicijas“;

⁷ Bendrojo plano brėžiniai „Regionai 2030“ bei „Kompleksinė infrastruktūra ir teritorijų rezervavimas valstybės poreikiams“;

⁸ Bendrojo plano tekstinės dalies 244-245 p.;

⁹ Bendrojo plano tekstinės dalies 2 priedas „Valstybei strategiškai svarbūs projektai ir jų objektai (LR BP koncepcijoje įvardinti kaip „Lietuvos Strateginiai objektai“), planuojami įgyvendinti iki 2030 m. (brėž. Kompleksinė infrastruktūra ir teritorijų rezervavimas valstybės poreikiams)“;

¹⁰ Bendrojo plano tekstinės dalies 118 p.;

regione didžiausias Marijampolės ir Kazlų Rūdos savivaldybėse), be to Kazlų Rūdos savivaldybės ekonominiam gyvybingumui įtaką turi Kauno kaip stipraus ekonominio centro efektas (Kazlų Rūdos savivaldybė ribojasi su Kauno regionu).

Lietuviškos kilmės prekių eksporto apimtys iš Marijampolės regiono kasmet augo (didesni augimo tempai pastebimi lyginant 2020 m. ir 2021 m. rodiklius), tačiau šalies eksporto struktūroje yra vienas iš mažiausių ir sudaro 3,1 proc., 2021 m. siekė 658,3 mln. eurų.

Tai rodo būtinybę pritraukti investuotojus į regioną jiems sudarant tinkamas sąlygas. VŠĮ Investuok Lietuvoje kaip svarbiausius privalumus pritraukiant investicijas, akcentuoja galimybę greitai pradėti verslą, išvystytą infrastruktūrą, taip pat – kompetencijas ir žmogiškąjį kapitalą.

Kitas iššūkis, su kuriuo susiduria Marijampolės regionas – reikiamą kvalifikaciją turinčios darbo jėgos trūkumas. Marijampolės regione gyventojų išsilavinimas – vienas žemiausių šalyje (32 proc. užimtųjų turi aukštą išsilavinimą ir tai yra beveik perpus mažiau nei Vilniaus regione). Abiturientų tolesnio mokymosi rezultatai taip pat vieni žemiausių (Marijampolės regione, remiantis 2021 m. duomenimis, toliau mokosi tik 68,9 proc. abiturientų, o besimokančių universitetuose dalis antra mažiausia šalyje (33,5 proc.).

Aukštas nedarbo lygis rodo, kad esama darbo jėga neatitinka rinkos poreikių. Bedarbių proc. nuo darbingo amžiaus gyventojų¹¹ 2022 m. viduryje Marijampolės regione buvo antras didžiausias šalyje ir sudarė 9,8 proc. ir viršijo šalies vidurkį (9,1 proc.). Marijampolės regiono savivaldybėse 2022 m. liepos mėn. didžiausias bedarbių proc. nuo darbingo amžiaus gyventojų buvo Kalvarijos (13,5 proc.), Kazlų Rūdos (12,4 proc.) ir Vilkaviškio rajono (11,1 proc.) savivaldybėse.

Didžiausi regiono darbdaviai¹² – maisto pramonės, medienos ir metalo apdirbimo, tekstilės, transporto įmonės, o tai lemia, kad darbuotojų, turinčių inžinerinį išsilavinimą, poreikis regione didelis. Marijampolės regione veikia viena aukštojo mokslo įstaiga – Marijampolės kolegija, ir viena profesinio rengimo įstaiga – Marijampolės profesinio ugdymo centras. VŠĮ Investuok Lietuvoje pateiktose rekomendacijose dėl Marijampolės regiono pasirengimo pritraukti investicijas¹³ nurodoma, kad Marijampolės kolegijoje nėra inžinerinei pramonei aktualiose specialybose studijuojančių studentų, o Marijampolės profesinio rengimo centre šie studentai sudaro 6,9 proc. visų, o tai neatitinka verslo poreikių. Remiantis VŠĮ Investuok Lietuvoje rekomendacijomis, Marijampolės regione nepakankami ir profesinio orientavimo veiksmai (karjeros specialistų trūkumas).

2 priežastis. Nepakankamos sąlygos gyventojų ekonominiam aktyvumui, maža ūkinių veiklų įvairovė

Gyventojų ekonominį aktyvumą lemia daugybė veiksnių. Marijampolės regionas išsiskiria didesniu kaimo gyventojų skaičiumi (2022 m. duomenimis, 31,8 proc. šalies gyventojų gyvena kaime, Marijampolės regione – 49,4 proc., Kalvarijos savivaldybėje – 60 proc., Kazlų Rūdos – 49,9 proc., Marijampolės – 33,2 proc., Šakių rajono – 68,6 proc., Vilkaviškio rajono savivaldybėje – 56,7 proc.).

Tokia demografinė situacija turi įtakos gyventojų užimtumui ir pagal ekonominės veiklos rūšis – Marijampolės regione 2021 m. triskart didesnė užimtųjų dalis nei bendrai Lietuvoje dirba žemės ūkio srityje, o palyginus su Vilniaus regiono duomenimis, Marijampolės regiono užimtųjų paslaugų srityje dalis net 20 proc. mažesnė nei Vilniaus regione. Marijampolės regione užimtumo lygis – vienas mažiausių šalyje ir 2021 m. buvo 63,8 proc. – net 8,7 proc. žemesnis nei šalyje (72,5 proc.). Visose savivaldybėse, išskyrus Marijampolės – 67,5 proc., užimtumo lygis 2021 m. mažesnis nei vidutinis regione: Kalvarijos – 58,6 proc., Kazlų Rūdos – 60 proc., Šakių rajono – 60,7 proc., Vilkaviškio rajono savivaldybėje – 62,8 proc. Gyvenimas kaimiškame regione lemia žmonių galimybes būti aktyviems, versliams. Bendrajame plane nurodoma, kad plėtotinos veiklos kaimo vietovėse be žemės ir miškų ūkio – turizmo paslaugos, amatai, statyba, remontas, trumposios maisto grandinės, aplinkosauga, viešosios paslaugos, bendruomeninė veikla, susisiekimo paslaugos¹⁴, kas patvirtina būtinybę didinti ūkinių veiklų įvairovę kaimo vietovėse.

¹¹ Šaltinis: Užimtumo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos;

¹² Šaltinis: 2022-08-11 SODROS atviri įmonių duomenys;

¹³ Šaltinis: VŠĮ Investuok Lietuvoje 2021-09-06 raštas Nr. 2021-661-S „Dėl regiono pasirengimo pritraukti investicijas“;

¹⁴ Bendrojo plano tekstinės dalies 141 p.;

Gyventojų verslumo lygį bei ekonominių veiklų įvairovę rodo veikiančių mažų bei vidutinių įmonių skaičius. Marijampolės regione veikiančių mažų ir vidutinių įmonių skaičius, tenkantis 1 tūkst. gyventojų, yra 18,5 įmonės ir tai yra antras mažiausias rodiklis šalyje (šalies vidurkis – 33 įmonės 1 tūkst. gyventojų), Vilniaus regione – net 48 įmonės 1 tūkst. gyventojų, Kauno ir Klaipėdos regionuose – 33 įmonės 1 tūkst. gyventojų.

Palyginus nuolatinių gyventojų skaičius regionuose dalį mieste ir kaime su darbo jėgos aktyvumo lygiu, matyti, kad didžiųjų miestų regionuose gyventojų aktyvumas yra aukštesnis, nei kaimiškuose regionuose, o neaktyvių gyventojų dalis kaime didesnė už neaktyvių gyventojų dalį mieste. Marijampolės regione neaktyvių gyventojų kaime dalis nuo visų neaktyvių gyventojų 2021 m. sudarė 54,5 proc.

2021 m. didžiausias darbo jėgos aktyvumo lygis¹⁵ – Vilniaus (83,1 proc.) ir Klaipėdos (79,7 proc.) regionuose, mažiausias – Marijampolės ir Utenos regionuose (po 70,4 proc.), šalies vidurkis – 78,3 proc.

Regiono patrauklumą ir ekonominį gyvybingumą bei gyventojų gyvenimo kokybę didina patraukli aplinka, pritaikyta infrastruktūra, kuri yra svarbi ne tik stambių verslų pritraukimui, bet ir ūkinių veiklų diversifikacijai. Bendrojo plano sprendiniuose (Regionai 2030) detalizuoti urbanistinių centrų ekonominės veiklos prioritetai, juose siūloma Marijampolės kaip regioninio palaikomojo tipo centro vystymo sritis – mišri ekonominė veikla. Tai pagrindžia poreikį ir būtinumą plėsti ekonominių veiklų įvairovę, sudaryti sąlygas gyventojų verslumui, ūkinių veiklų diversifikacijai.

Remiantis Statistikos departamento duomenimis, kasmet auga turizmo kuriama pridėtinė vertė šalyje (2019 m. sudarė 1291,5 mln. eurų, 2020 m. pridėtinė vertė mažėjo dėl pandemijos ir įvestų ribojimų) bei dirbančiųjų skaičius turizmui būdingose ekonominės veiklos rūšyse (nuo 40,9 tūkst. 2010 m. iki 51,4 tūkst. 2019 m.). Siekiant pasinaudoti šiomis augančio sektoriaus galimybėmis, būtinas regiono potencialo identifikavimas ir jo panaudojimo galimybių didinimas.

Bendrajame plane nustatyta, kad dalis Marijampolės regiono teritorijos priskirtina regioninės reikšmės Suvalkijos kultūros paveldo arealui, o Šakių rajono savivaldybė – nacionalinės reikšmės Kauno krašto ir Panemunės kultūros paveldo arealui¹⁶. Marijampolės regionas turi išskirtinų istorinio paveldo objektų (ypač susijusio su tautiniu atgimimu) ir lankomų vietų. Vertinant nekilnojamų kultūros vertybių registro 2022-08-12 duomenis, Marijampolės regione lyginant su kitais yra mažiausias nekilnojamų kultūros vertybių skaičius – 1 186 vertybės, didžiausias – Vilniaus regione (6 021 vertybės). Pagal reikšmingumą lemiantį vertingųjų savybių pobūdį, gausiausia ir įvairiausia kultūros vertybių yra Šakių ir Vilkaviškio rajonų savivaldybėse. Marijampolės regione gausiausia architektūrinių, memorialinių, istorinių ir archeologinių vertybių.

Menkas regiono kultūrinio potencialo išnaudojimas turizmo ir verslumo plėtrai, prasta objektų būklė, turizmo rinkodaros priemonių nebuvimas, nepakankamas lankytinų objektų ir paslaugų skaitmenizavimas mažina regiono patrauklumą bei riboja vietos gyventojų verslumo galimybes.

Siekiant įveiklinti regionų gamtinius rekreacinius išteklius, gamtinį ir kultūrinį potencialą, kurti naujas darbo vietas, skatinti vietos verslumą, didinti materialines investicijas bei mažinti regionų atskirtį, Bendrajame plane kaip vienas prioritetų rekreacijos ir turizmo vystymo srityje numatytas siekis kompleksinėmis priemonėmis įveiklinti gamtinius rekreacinius išteklius Rytų, Vakarų, Pietų, Šiaurės ir Vidurio Lietuvos partnerysčių grupių arealuose¹⁷. Partnerystės principo taikymas, priemonių kompleksiskumas padėtų padidinti regiono žinomumą.

3 PROBLEMA. NEPAKANKAMAI TVARUS IŠTEKLIŲ NAUDOJIMAS IR APLINKA

Didelę oro taršą šiltnamio efektą sukuriančiomis dujomis Marijampolės regione lemia dideli kelių transporto priemonių srautai (Marijampolės regione – antras didžiausias individualių transporto priemonių skaičius, tenkantis 1 tūkst. gyventojų; taip pat Marijampolės regioną kerta Via Baltica

¹⁵ Darbo jėgos aktyvumo lygis – rodiklis, išreiškiamas pasirinktos amžiaus grupės darbo jėgos ir to paties amžiaus visų gyventojų santykiu (Statistikos departamentas);

¹⁶ Bendrojo plano konkretizuotų sprendinių brėžinys „Kultūros politika ir rekreacija“;

¹⁷ Bendrojo plano tekstinės dalies 538 p.;

magistralė, kurioje vidutinis metinis paros eismo intensyvumas¹⁸ vienas didžiausių šalyje). Žūstančiųjų skaičiumi keliuose Marijampolės regionas lenkia šalies vidurkį, o miestų gatvių tankio duomenimis, Marijampolės regione šis tinklas tankiausias šalyje. Tai rodo **eismo saugos ir darnaus judumo priemonių poreikį**.

Žemas gyventojų naudojimas viešuoju transportu (Marijampolės regione vidutiniškai vienam gyventojui tenkančių kelionių autobusais skaičius antras mažiausias šalyje) bei nepakankamas dviračių takų tinklo išvystymas (dviračių takų ilgis regione – mažiausias šalyje) rodo, kad būtini į ekologiją orientuoti sprendimai, kurie leistų rinktis **alternatyvius susisiekimo būdus**, saugesnius ir patogesnius gyventojams bei sveikesnius aplinkai.

Savivaldybėse, kuriose išvystyta pramonė, išmetami dideli kiekiai teršalų iš stacionarių taršos šaltinių (ypač Kazlų Rūdos ir Marijampolės savivaldybėse). Aplinkos oro tarša Marijampolės regione aukščiausia šalyje¹⁹.

Marijampolės regione nėra nacionalinių parkų, mažai kitų saugomų teritorijų, regiono miškingumas mažiausias šalyje, didžioji dalis regiono ploto naudojama žemės ūkiui, o tai lemia prastą **kraštovaizdžio** būklę (Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano kraštovaizdžio tvarkymą reglamentuojančiuose sprendiniuose didžioji dalis Marijampolės regiono ploto priskirta probleminei aplinkosauginiam arealui – Sūduvos agrarinės dykros rajonui). Išvystytas žemės ūkis turi įtakos ir **prastai vandens telkinių ekologinei būklei**. Prie vandenų taršos prisideda tai, kad dalis nuotekų regione yra valomos nepakankamai. Nepakankama geriamojo vandens ir nuotekų tinklų plėtra neužtikrina švaraus geriamojo vandens tiekimo gyventojams, bei tinkamo nuotekų išvalymo ir tvarkymo – palyginus su kitais regionais, Marijampolės regione gyventojų, aprūpinamų geriamojo vandens tiekimo paslaugomis ir centralizuotai teikiamomis nuotekų tvarkymo paslaugomis, dalis antra mažiausia šalyje.

Atliekų tvarkymo sistema regione išplėta, tačiau **atliekų rūšiavimas** nėra pakankamas, regione atliekų, surenkamų konteineriuose, dalis yra viena didžiausių šalyje.

Dalis šių problemų yra nulemtos ir **nepakankamo gyventojų ekologinio sąmoningumo**.

Tiek oro taršos, tiek ekologinės vandens telkinių būklės, tiek kiti aplinkos kokybę apibrėžiantys rodikliai rodo, kad Marijampolės regionas susiduria su ekologiniais iššūkiais, kas klimato kaitos kontekste pagrindžia poreikį investuoti į aplinkai draugiškus susisiekimo, energetikos, vandens tiekimo, kraštovaizdžio išsaugojimo ir kitus sprendimus.

Nustatytos 3-iosios problemos „Nepakankamai tvarus išteklių naudojimas ir aplinka“ priežastys:

1 priežastis: Nepakankamas eismo saugumas, didelės šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijos dėl nedarnaus judumo;

2 priežastis: Prasta aplinkos kokybė dėl oro, vandens ir kraštovaizdžio taršos, nedarnus išteklių naudojimas bei klimato kaitos padarinių valdymas.

1 priežastis. Nepakankamas eismo saugumas, didelės šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijos dėl nedarnaus judumo

Kaip rodo 2020 m. Lietuvos nacionalinės šiltnamio efektą sukuriančių dujų (ŠESD) apskaitos ataskaitos duomenys, šalyje daugiausia ŠESD išmetė transporto (30,4 proc.) ir energetikos (28,1 proc.) sektoriai. Trečioje vietoje – žemės ūkis (21,1 proc.), kiek mažiau ŠESD išmesta pramonės (15,3 proc.) ir atliekų (4,1 proc.) sektoriuose.²⁰

¹⁸ Šaltinis: Lietuvos automobilių kelių direkcija <https://maps.eismoinfo.lt/portal/apps/sites/#/npp/pages/intensity>;

¹⁹ Šaltinis: Europos aplinkos agentūra,

[https://discomap.eea.europa.eu/App/AirQualityHRANUTS/index.html?EUCountries=Yes&UrbanisationDegree=All%20Areas%20\(incl.unclassified\)&Year=2020&ScenarioDescription=WHO_2021_AQG_Scen_Base&AirPollutant=PM2.5](https://discomap.eea.europa.eu/App/AirQualityHRANUTS/index.html?EUCountries=Yes&UrbanisationDegree=All%20Areas%20(incl.unclassified)&Year=2020&ScenarioDescription=WHO_2021_AQG_Scen_Base&AirPollutant=PM2.5);

²⁰ Šaltiniai: <https://am.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/klimato-kaita/sesd-apskaitos-ir-prognoziu-ataskaitos-nacionaliniai-pranesimai>;

Marijampolės regionui būdingi aukšti transporto ŠESD rodikliai. ŠESD išmetimai 1 gyventojui (rodiklis „Šiltnamio efektą sukeliančių dujų išmetimai 1 gyventojui – gyventojų kelionių įtaka (lengvųjų automobilių, motociklų, mopedų ir viešojo transporto naudojimas“²¹) Marijampolės regione 2019 m. buvo aukštesni nei šalies vidurkis (Marijampolės regione 1,54 tCO₂e/gyv., šalyje vidutiniškai – 1,42 tCO₂e/gyv.).

Marijampolės regionas – pasienio regionas, Kalvarijos ir Vilkaviškio rajono savivaldybės ribojasi su Lenkijos Respublika, o Vilkaviškio ir Šakių rajonų savivaldybės – su Rusijos Federacijos Kaliningrado sritimi. Geografinė padėtis lemia, kad per Marijampolės regioną eina pagrindiniai susisiekimo koridoriai, jungiantys Helsinkį su Varšuva ir užtikrinantys prekių judėjimą Europos Sąjungos viduje. Numatoma tolesnė tarptautinio greitkelio Via Baltica bei geležinkelio Rail Baltica plėtra, tikėtina, lems transporto (ypač krovininio) srautų didėjimą.

Toks transporto mazgas užtikrina geras galimybes vietos gyventojams susisiekti su kaimyninėmis šalimis bei palyginti greitai pasiekti antrą didžiausią Lietuvos miestą Kauną, tačiau kartu kelia eismo saugos ir gamtosauuginius iššūkius.

Marijampolės regione kelių eismo įvykiuose žuvusiųjų skaičius didesnis nei šalies vidurkis (2019 m. 1 mln. gyventojų šalyje teko 66,6 žuvusieji Marijampolės regione – 108,2 žuvusieji; 2020 m. šalyje – 63,0, Marijampolės regione – 66,7 žuvusieji).

Nors eismo įvykių, kuriuose nukentėjo žmonės, skaičius – antras mažiausias šalyje (2019 m. Marijampolės regione 1 tūkst. gyventojų siekė 0,9, kai šalyje – 1,1, 2020 m. Marijampolės regione – 0,8, šalyje – 0,9), tačiau žūstančiųjų skaičius rodo, kad eismo intensyvumas Marijampolės regiono keliuose sietinas su fatališkais eismo įvykių baigtimis.

Vidutinio metinio paros eismo intensyvumo (VMPEI) 2021 m. duomenys Lietuvos keliuose rodo, kad Marijampolės regione didžiausias eismo intensyvumas kelyje Via Baltica. Via Baltica magistralės atkarpoje nuo Lenkijos sienos iki Kalvarijos eismo intensyvumas mažiausias (8 848 automobiliai per parą), nuo Kalvarijos iki Marijampolės – didėja (9 003 automobiliai per parą), nuo Marijampolės iki Kauno – didžiausias (svyruoja nuo 13 708 iki 17 018 automobilių per parą atskirose jo atkarpose) ir siekia eismo intensyvumo link šalies uosto Klaipėdos lygį (kelio Kaunas–Klaipėda atkarpoje mažiausias VMPEI yra 11 404). Kiti Marijampolės regiono keliai, pasižymintys dideliu intensyvumu: Marijampolė–Vilkaviškis (5 902 automobiliai per parą), Šakiai–Jurbarkas (4 503 automobiliai per parą), Vilkauskis–Virbalis (4 454 automobiliai per parą), Šakiai–Kaunas (3 575 automobiliai per parą), Marijampolė–Prienuai (3 177 automobiliai per parą), Kazlų Rūda–Marijampolė (2 726 automobiliai per parą), Vilkauskis–Kudirkos Naumiestis (2 403 automobiliai per parą), Vilkauskis–Pilviškiai (2 163 automobiliai per parą), Kazlų Rūda–Kaunas (2 029 automobiliai per parą), Marijampolė–Liudvinavas (3 177 automobiliai per parą). Tai rodo, kad Via Baltica ir aplinkiniai keliai apkrauti ne tik tarptautinio transporto (ypač krovininio) srautų, bet ir Marijampolės regiono gyventojų, judančių didesnių urbanistinių centrų link.

Pažymėtina, kad krovininio transporto eismo intensyvumas šalyje didžiausias Via Baltica atkarpoje nuo sienos su Lenkija iki Kauno, tai reiškia, kad regioną kerta itin didelę taršą lemianti magistralė. Iki pandemijos (t. y. 2019 m.) eismo intensyvumo rodikliai buvo aukštesni, dėl įvestų ribojimų pandemijos valdymui krito keleivių apyvarta beveik dvigubai, tačiau pervežamų krovinių kiekiai kasmet augo net ir pandemijos metu.

Marijampolės regiono gyventojų keliavimo įpročius iliustruoja individualių lengvųjų automobilių skaičius – Marijampolės regione jis antras didžiausias šalyje, kur 2021 m. 1 tūkst. gyventojų teko 575 automobiliai, kai Vilniaus regione – 447 automobiliai, šalyje vidutiniškai 504 automobiliai. Vidutiniškai Marijampolės regione vienam gyventojui tenkančių kelionių autobusais skaičius – antras mažiausias šalyje ir 2021 m. siekė 13, daugiausia Vilniaus regione – 234. Marijampolės regione mažėja autobusų maršrutų skaičius (2010 m. 157 maršrutai, 2021 m. – 124), o keleivių apyvartos duomenys rodo, kad didžiųjų miestų regionuose keleivių skaičius didėja, mažuosiuose regionuose – mažėja, o dėl pandemijos įvesti viešojo transporto sektoriaus ribojimai keleivių skaičių dar labiau sumažino (Vilniaus regione 2010 m. 771 004 tūkst. keleivio km, 2019 m. – 987 509 tūkst. keleivio km, 2021 m. – 583 582 tūkst. keleivio km; Marijampolės regione 2010 m. – 54 385 tūkst. keleivio km, 2019 m. – 52 088 tūkst. keleivio km, 2021 m. – 21 083 tūkst. keleivio km).

²¹ Šaltinis: Vidaus reikalų ministerija, <https://nrm.vrm.lt/lt/regionu-pletros-programu-ir-planu-rengimas/regionu-pletros-programos-rodikliai/268>;

Marijampolės regione 2021 m. kelių su patobulinta danga dalis sudaro 38 proc. ir yra didesnė nei šalies vidurkis (32 proc.). Marijampolės regione miestų gatvių tankis 2021 m. pabaigoje buvo 6 km/km², tai didžiausias rodiklis šalyje (vidutiniškai 4 km/km²). Dviračių takų ilgis Marijampolės regione – mažiausias šalyje ir 2021 m. sudarė 48,2 km (viso šalyje – 1 543,3 km). Dviračių takų ilgis, tenkantis 1 km², Marijampolės regione antras mažiausias šalyje – 1 km² vidutiniškai šalyje tenka 0,024 km dviračių takų, Marijampolės regione – 0,011 km. Įvertinus didelį eismo intensyvumą ir automobilių skaičių regione, dviračių takų tinklo plėtra būtų viena iš svarbių priemonių mažinant ŠESD kiekį regione.

Poreikį sudaryti sąlygas įvairiarūšiam judumui pagrindžia Bendrojo plano sprendiniai. Kaip vienas iš urbanistiniams centrams taikytinų principų Bendrajame plane numatytas efektyvus mobilumas ir optimali susisiekimo infrastruktūra, nes numatoma „skatinti vaikščiojimo ir bevariklio transporto priemonių naudojimą ir didinti pasirinkimo galimybes, pritaikyti šiems judėjimo būdams susisiekimo infrastruktūros vystymą, užtikrinti kokybiškas ir saugias viešojo transporto paslaugas. Miesto plėtrą koncentruoti ties reikšmingais viešojo transporto srautų multimodaliniais taškais. Skatinti daugiaryšįskumą, didinti daugiaryšio transporto pasirinkimo galimybes, vystyti bevariklio transporto ir dalijimosi sprendinių infrastruktūrą. Vyriausybei bendradarbiaujant su savivaldybėmis diegti išmaniąsias technologijas (integruotas visų viešojo transporto rūšių elektroninis bilietas, elektra varomas viešasis transportas)“²².

Žemas gyventojų naudojimas viešuoju transportu bei nepakankamas dviračių takų tinklo išvystymas ir kiti rodikliai rodo, kad būtini į ekologiją ir darnų judumą orientuoti sprendimai, kurie leistų rinktis alternatyvius susisiekimo būdus, saugesnius ir patogesnius gyventojams bei sveikesnius aplinkai.

2 priežastis. Prasta aplinkos kokybė dėl oro, vandens ir kraštovaizdžio taršos, nedarnus išteklių naudojimas bei klimato kaitos padarinių valdymas

Vienas didžiausių teršėjų šalyje – energetikos sektorius (išmeta 28,1 proc. ŠESD), taip pat pramonės sektorius (išmeta 15,3 proc. ŠESD). Marijampolės regione, ypač savivaldybėse, kuriose įsikūrusios stambios pramonės gamyklos, t. y. Kazlų Rūdos ir Marijampolės savivaldybėse, didelė oro tarša iš stacionarių taršos šaltinių. Pagal šį rodiklį Marijampolės regione šiose savivaldybėse tarša 2015–2019 m. laikotarpiu didėjo (2015 m. sudarė 2,7 proc. nuo visų teršalų išmetamų iš stacionarių taršos šaltinių šalyje, 2019 m. – 3,6 proc.), kai tuo pačiu metu vidutiniškai šalyje teršalų iš stacionarių taršos šaltinių mažėjo. Bendrai Marijampolės regione oro tarša iš stacionarių taršos šaltinių 2020–2021 m. laikotarpiu nežymiai sumažėjo ir 2021 m. sudarė beveik 3 proc. nuo visų teršalų išmetamų iš stacionarių taršos šaltinių šalyje. 1 tūkst. gyventojų tenkantis teršalų, išmestų į aplinkos orą iš stacionarių taršos šaltinių, kiekis tonomis, Marijampolės regione buvo 12,9 tonos ir tai trečias mažiausias šalyje.

Intensyvus žemės ūkis turi įtakos prastai vandens telkinių ekologinei būklei. Remiantis Aplinkos apsaugos agentūros pateikiamu Upių, ežerų ir tvenkinių ekologinės būklės žemėlapiu²³, matyti, kad Marijampolės regione 2022 m. labai geros ekologinės būklės vandens telkinių nebuvo (tokie vandens telkiniai dominuoja Utenos regione, kuriame daugybė saugomų teritorijų), daugiausia vidutinės ekologinės būklės vandens telkinių, o kai kurie telkiniai buvo blogos ar net labai blogos ekologinės būklės.

Prie vandenų taršos prisideda tai, kad dalis nuotekų regione yra nepakankamai išvalomos. Marijampolės regione nepakankamai išvalytos nuotekos sudaro palyginti mažą dalį visų į paviršinius vandens telkinius išleidžiamų ūkio, buities ir gamybos nuotekų (0,26 proc., nepakankamai išvalytų nuotekų dalis mažesnė keturiuose regionuose), tačiau skaičiumi tai buvo 33,7 tūkst. m³.

Marijampolės regiono gyventojų aprūpinamų geriamojo vandens tiekimo paslaugomis, dalis²⁴, palyginti su visais gyventojais, yra antra mažiausia šalyje ir 2020 m. sudarė 73 proc. (šalies vidurkis – 82 proc.), šis rodiklis aukščiausias didžiųjų miestų regionuose (Vilniaus – 86 proc., Kauno – 90 proc.). 2020 m. duomenimis, Marijampolės regione gyventojų, aprūpinamų centralizuotai teikiamomis nuotekų tvarkymo paslaugomis, dalis palyginti su visais gyventojais taip pat antra mažiausia šalyje – Marijampolės regione 60 proc., šalyje 76 proc. Šių gyvybiškai svarbių paslaugų ir jų kokybės užtikrinimas

²² Bendrojo plano tekstinės dalies 66.3 p.;

²³ Šaltinis: <https://www.arcgis.com/apps/PublicInformation/index.html?appid=7c30964d89f442a684ea5f99f8b8c8b6>;

²⁴ Šaltinis: <https://nrp.vrm.lt/lt/regionu-pletros-programu-ir-planu-rengimas/regionu-pletros-programos-rodikliai/268>;

kaimiškuose ir didele teritorine sklaida pasižyminčiuose regionuose sudėtingas, nes vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemų plėtra reikalauja didelių investicijų.

2020 m. vandens paėmimo ir sunaudojimo duomenys²⁵ rodo, kad vandens nuostoliai Marijampolės regione sudaro beveik 7 proc. visų šalies vandens nuostolių (nors gyventojų skaičius tesudaro 4,8 proc. šalies gyventojų, o sukuriama BVP sudaro tik 3 proc. viso šalies BVP). Tai rodo, kad regiono vandens tiekimo infrastruktūra yra pasenusi, neekonomiška, o klimato kaitos kontekste, kai susiduriama su tokiais ekstremaliais reiškiniais kaip sausras, ir neužtikrinanti tausojančio išteklių naudojimo.

Nors Marijampolės regiono teritorijoje yra dalis Žuvinto biosferos rezervato (įtrauktas į pasaulinę UNESCO programos „Žmogus ir biosfera“ biosferos rezervatų tinklą), tačiau regione, palyginti su kitais, yra mažai saugomų teritorijų. Marijampolės regione 2022 m. miškai užima 22 proc. teritorijos ir tai mažiausias rodiklis šalyje (šalyje 33,8 proc.). Didžioji dalis Marijampolės regiono teritorijos ploto naudojama žemės ūkiui. Intensyvus žemės ūkis, monokultūrų auginimas, dideli pesticidų kiekiai kenkia dirvožemio kokybei, jį alina. Marijampolės regione nėra nacionalinių parkų, mažai kitų saugomų teritorijų. Tai lemia prastą dirvožemio bei kraštovaizdžio būklę. Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano kraštovaizdžio tvarkymą reglamentuojančiuose sprendiniuose didžioji dalis Marijampolės regiono ploto priskirta probleminei aplinkosauginiam arealui – Sūduvos agrarinės dykros rajonui. Tai pagrindžia poreikį kraštovaizdžio būklės išsaugojimui, pusiausvyros tarp ekosistemų išsaugojimo ir ekonominės naudos suradimui.

Nepralaidžių dangų ir žaliosios infrastruktūros plotų santykis 1 500 gyv./km² ir didesnio tankumo teritorijoje (2018–2021 m.) šalyje buvo 1,15, Marijampolės regione – 1,08, ir tai aukštesnis rodiklis nei 4-iose regionuose.

Bendrajame plane nustatyti urbanizuotų teritorijų vystymo principai pabrėžia būtinybę siekti darnaus miestų vystymo – skatinti saugias, įtraukias, prieinamas žaliasias ir kokybiškas viešąsias erdves kaip socialinio ir ekonominio vystymosi veiksnus, darniai panaudoti jų potencialą; stiprinti ir intensyvinti visų urbanistinių centrų ekologines struktūras, projektuoti ekosistemų paslaugas, stiprinti ir kurti žaliuosius koridorius ir žaliasias jungtis; kraštovaizdžio architektūros priemonėmis žaliasias erdves darniai integruoti į istorinį urbanistinį kraštovaizdį, išsaugant jo vertingąsias savybes²⁶.

Atliekų tvarkymo sistema regione išplėtotą, 2020 m. duomenimis, komunalinių atliekų tvarkymo paslaugos Marijampolės regione teikiamos 100 proc. gyventojų ir ūkio subjektų. Marijampolės regione atliekų, surenkamų konteineriuose, dalis yra trečia didžiausia šalyje ir 2020 m. sudarė 84,8 proc. Marijampolės regione mažiau nei vidutiniškai šalyje surenkama atliekų didelių gabaritų atliekų surinkimo aikštelėse (Marijampolės regione – 4,17 proc., šalyje – 7,24 proc.), taip pat mažesni nei vidutiniškai šalyje kiekiai Marijampolės regione surenkama apvažiuojant atliekų turėtojus (Marijampolės regione – 2,31 proc., šalyje – 3,23 proc.), kas, atsižvelgiant į regiono specifiką – didelį gyventojų skaičių kaimo vietovėse, rodo poreikį apsvarstyti įvairesnes atliekų surinkimo priemones. Atliekų perdirbimas regione kasmet didėjo ir 2020 m. buvo antras aukščiausias šalyje (Marijampolės regione perdirbta/panaudota pakartotinai 65,23 proc. komunalinių atliekų, šalyje – 45,94 proc.). Tačiau remiantis Aplinkos apsaugos agentūros duomenimis, 2020 m. Marijampolės regione trūksta konteinerių, skirtų antrinems plastikui, stiklo ir popieriaus žaliavoms surinkti skaičius, buvo didesnis nei 6 šalies regionuose.

Remiantis Preliminaraus potvynių rizikos vertinimo atnaujinimu 2011–2018 m.²⁷, Marijampolės regione yra vietovių, kuriose didelė potvynių rizika (per visą regioną tekanti Šešupės upė). Tai rodo poreikį investicijoms, skirtoms klimato kaitos ir jos pasekmių mažinimui.

Tiek oro taršos, tiek ekologinės vandens telkinių būklės, tiek kiti aplinkos kokybę apibūdinantys rodikliai rodo, kad Marijampolės regionas susiduria su ekologiniais iššūkiais, kas klimato kaitos kontekste pagrindžia gyventojų informavimo ir sąmoningumo didinimo svarbą. Gyventojų sprendimus rūšiuoti atliekas, rinktis bevarikles transporto priemones lemia ne tik ekologinis sąmoningumas, bet ir tai, ar sudarytos sąlygos šioms pasirinkimams. Tad

²⁵ Šaltinis: <https://aaa.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/vanduo/vandens-paemimas-ir-naudojimas/vandens-naudojimo-apskaitos-duomenys>;

²⁶ Bendrojo plano tekstinės dalies 66.7 p.;

²⁷ Šaltinis: https://vanduo.old.gamta.lt/files/Preliminary_flood_risk_assessment_2011_2018.pdf

siekiant keisti gyventojų vartojimo, atliekų rūšiavimo, keliavimo ir kitus įpročius yra svarbu didinti ekologinį gyventojų sąmoningumą bei sudaryti sąlygas investuojant į reikiamą infrastruktūrą.

Atliktos esamos situacijos analizės rezultatai rodo, kad Lietuvoje socialiniai ir ekonominiai skirtumai tiek tarp regionų, tiek regionų viduje yra dideli, o Marijampolės regionas susiduria su socialinės atskirties, ekonominio aktyvumo, aplinkos tvarumo problemomis. 2022–2030 m. regionų plėtros programoje²⁸, kuria bus prisidedama prie Nacionalinio pažangos plano 7 strateginio tikslo – tvariai ir subalansuotai vystyti Lietuvos teritoriją ir mažinti regioninę atskirtį, nustatytos regioninės plėtros problemos siejasi su Marijampolės regiono problemomis ir jų giluminėmis priežastimis.

1 lentelė. Regiono problemos ir jų giluminės priežastys, sąsajos su RPP nustatytais pagrindinėmis regioninės plėtros problemomis

Eil. Nr.	Regiono plėtros problemos	Regiono plėtros problemų giluminės priežastys	Regiono plėtros problemų ir jų priežasčių sąsaja su RPP nurodytais pagrindinėmis regioninės plėtros problemomis	
			Regioninės plėtros problemos	Regiono plėtros problemų ir jų giluminių priežasčių sąsajos su pagrindinėmis regioninės plėtros problemomis paaiškinimas
1	2	3	4	5
1.	Didelė socialinė atskirtis ir aukštas skurdo rizikos lygis	1 priežastis: Socialinės paslaugos neatitinka poreikio, sąlygojamo demografinės ir socialinės situacijos 2 priežastis: Nepakankamos sąlygos sveikatinimuisi ir prasta sveikatos priežiūros paslaugų kokybė 3 priežastis: Nepakankama švietimo paslaugų kokybė ir prieinamumas	RPP 2 problema: Atskiriams regionams būdinga didesnė skurdo rizika ir socialinė atskirtis	Dėl Marijampolės regiono demografinės struktūros ir ekonominės situacijos aukšti skurdo ir socialinės atskirties rodikliai. Marijampolės regionas RPP išskirtas kaip vienas regionų, pasižyminčių prasčiausiais rodikliais, todėl susiduriančių ir su viešųjų paslaugų kokybės ir prieinamumo užtikrinimo iššūkiais. RPP nurodoma, kad „didėjant ekonominiams skirtumams tarp regionų, didėja ir gyventojų pajamų, skurdo rizikos ir socialinės atskirties netolygumai“.
2.	Menkas regiono ekonomikos aktyvumas ir investicinis patrauklumas	1 priežastis: Investicijoms tinkamos infrastruktūros trūkumas, atotrūkis tarp darbo rinkos poreikių ir darbo jėgos kvalifikacijos 2 priežastis: Nepakankamos sąlygos gyventojų ekonominiam aktyvumui, maža ūkinių veiklų įvairovė	RPP 1 problema: Skirtingas regionų ekonominio augimo potencialas ir netolygi ekonomikos plėtra	RPP nurodoma, kad augant ekonominio išsivystymo netolygumams, ekonominis vystymasis lėčiausias atokesniuose, rečiau gyvenamuose regionuose, kuriuose gyventojų skaičius mažėja bei atitinkamai maža ekonominių veiklų koncentracija. RPP nurodoma, kad „didelė ekonominė nelygė ir tolesnės plėtros kliūtys sietinos su investicijų stoka“. Taip pat RPP akcentuojama, kad „pastebimi ir dideli darbo rinkos tarpregioniniai skirtumai“, susiję su žemu išsilavinimu ir gyvenimu kaimo vietovėse. RPP identifikuotos problemos sutampa su Marijampolės regiono esamos situacijos analizės

²⁸ Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2022 m. birželio 29 d. nutarimu Nr. 713 „Dėl 2022–2030 metų regionų plėtros programos patvirtinimo“;

				išvados – regione žemas investicijų lygis, menkas ekonominis aktyvumas, kas sąlygoja daugybę socialinių ekonominių sunkumų. Tai patvirtina ir RPP identifikuotas poreikis gyventojų užimtumo didinimui, ypatingą dėmesį skiriant kvalifikacijai tobulinti ir naujiems įgūdžiams formuoti, kad užimtumas taptų kokybiškesnis, lemtų didesnės pridėtinės vertės kūrimą bei didesnes darbo pajamas.
3.	Nepakankamai tvarus išteklių naudojimas ir aplinka	1 priežastis: Nepakankamas eismo saugumas, didelės šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijos dėl nedarnaus judumo 2 priežastis: Prasta aplinkos kokybė dėl oro, vandens ir kraštovaizdžio taršos, nedarnus išteklių naudojimas bei klimato kaitos padarinių valdymas	RPP 3 problema: Nepakankamai tvari aplinka, daranti neigiamą įtaką regionų patrauklumui; RPP 2 problema: Atskiriems regionams būdinga didesnė skurdo rizika ir socialinė atskirtis	Marijampolės regiono geografinė padėtis bei ekonominė situacija lemia didelę taršą dėl transporto, žemės ūkio bei gamybos, nesudarytos sąlygos ŠESD mažinimui, bei iššūkiais užtikrinant viešąsias paslaugas, tokias kaip kokybiško geriamojo vandens tiekimas. Regione nustatytos problemos ir jų priežastys siejasi su RPP identifikuotomis problemomis ir jų priežastimis – oro ir vandens kokybe, atliekų rūšiavimo bei perdėrbimo, ŠESD mažinimo iššūkiais.

Funkcinės zonos, tikslinės teritorijos ir integruoto vystymo teritorijos

FUNKCINĖS ZONOS STRATEGIJA.

Marijampolės regiono savivaldybės yra susietos funkciniais ryšiais – regiono centre Marijampolėje koncentruojasi darbo vietos bei paslaugos, tai lemia gyventojų judėjimą bei transporto srautus regiono centro link (tai pagrindžia VMPEI duomenys). Siekiant tolygesnio regiono ekonominio vystymosi, būtina užtikrinti tiek tolesnę regiono centro plėtrą, tiek mažesniųjų regiono savivaldybių potencialo didėjimą bei jo išnaudojimą. Bendrajame plane numatomos partnerystės urbanistinėje sistemoje, t. y. numatoma „rengti intensyviais funkciniais ryšiais susijusių savivaldybių teritorijų ar jų dalių bendrus projektus, programas ar planus, siekiant plėtoti hierarchinį urbanistinės struktūros modelį bei tolygaus šalies vystymo modelio įgyvendinimo²⁹“, o „ekonominė plėtra regionuose vykdoma atsižvelgiant į esamą specializaciją ir sukauptą potencialą atitinkamose ekonominės veiklos srityse bei funkcinis ryšius ir bendradarbiavimo galimybes su partnerystės teritorijose esančiomis savivaldybėmis²⁴“. Siekiant regionų gyvybingumo ir sudaryti prielaidas naujoms plėtros tendencijoms vystytis, panaudoti turimus išteklius, regionuose numatoma formuoti partnerystės grupes numatyto plėtros prioritetų pagrindu, užtikrinant mobilumą. Išskirtoje Pietų Lietuvos partnerystės grupėje, apimančioje Kauną, Marijampolę ir Alytų ir jų įtakos zonoje esančius lokalius centrus, susietus funkciniais ryšiais³⁰, vyraujantys ištekliai – rekreaciniai, bioprodukcinio ūkio, pramonės ir ekonominiai, paslaugų infrastruktūros, kultūriniai, multimodalumo, o plėtros prioritetas – aukštos technologijos, pramonė, logistika, rekreacija³¹.

²⁹ Bendrojo plano tekstinės dalies 90 p.;

³⁰ Bendrojo plano tekstinės dalies 113 p.;

³¹ Bendrojo plano tekstinės dalies 30.2 p.;

Išskyrus spręstinas Marijampolės regiono problemas bei jų priežastis ir atsižvelgiant į esamos situacijos analizės duomenis, matyti, kad dalis iššūkių būdingi visam regionui (prasta ekonominė situacija, didelė socialinė atskirtis, žemos gyventojų pajamos, žemas užimtumo lygis), o jų sprendimas atskirai yra sunkesnis. Tad numatoma, kad Marijampolės regiono savivaldybių bendradarbiavimas apimtų bendrus veiksmus sprendžiant menko regiono ekonomikos aktyvumo ir investicinio patrauklumo problemą. Bendradarbiaujant regiono savivaldybėms ir kartu sprendžiant bendras regiono problemas bei šalinant jų priežastis būtų užtikrintas efektyvesnis išteklių naudojimas, o sujungus pastangas rezultatas būtų geresnis dėl sinergijos efekto.

Siekiant spręsti visam regionui būdingą menko ekonominio aktyvumo problemą, būtina šalinti to priežastis. Tuo tikslu rengiama bendra visos Marijampolės regiono savivaldybės apimanti Marijampolės regiono funkcinės zonos strategija, kurioje keliamas tikslas – padidinti regiono investicinį patrauklumą bei paskatinti ekonomikos aktyvumą. Šio Marijampolės regiono funkcinės zonos tikslo numatoma siekti įgyvendinant du uždavinius:

1. Gerinti sąlygas investicijų pritraukimui;
2. Gerinti sąlygas regiono gyventojų ekonominiam aktyvumui (ypač kaimo vietovėse).

Regiono problemos, jų priežastys	Funkcinės zonos strategijos tikslas ir uždaviniai bei bendri veiksmai
PROBLEMA – menkas regiono ekonomikos aktyvumas ir investicinis patrauklumas	TIKSLAS – padidinti regiono investicinį patrauklumą bei paskatinti ekonomikos aktyvumą
1 priežastis: Investicijoms tinkamos infrastruktūros trūkumas, atotrūkis tarp darbo rinkos poreikių ir darbo jėgos kvalifikacijos	1 uždavinys: Gerinti sąlygas investicijų pritraukimui <u>Veiksmai:</u> - investicinių sklypų pritaikymas potencialių investuotojų pritraukimui; - profesinio orientavimo veiklos bendrojo ugdymo mokyklose užtikrinant reikiamos kvalifikacijos darbo jėgos pasiūlą regione
2 priežastis: Nepakankamos sąlygos gyventojų ekonominiam aktyvumui, maža ūkinių veiklų įvairovė	2 uždavinys: Gerinti sąlygas regiono gyventojų ekonominiam aktyvumui (ypač kaimo vietovėse). <u>Veiksmai:</u> - regiono turistinio potencialo pritaikymas lankymui taip sudarant sąlygas įvairesnėms veikloms

1 uždavinys. Gerinti sąlygas investicijų pritraukimui (bendradarbiavimas numatomas tarp Kalvarijos, Kazlų Rūdos, Marijampolės, Šakių rajono ir Vilkaviškio rajono savivaldybių).

Kaip viena bendrų regiono problemų priežasčių buvo išskirtas menkas regiono **investicinis patrauklumas**, kurį rodo žemos investicijos, gana aukštas nedarbo lygis ir kiti rodikliai, o tai lemia užimtumo, darbo užmokesčio bei socialinės atskirties problemas. Siekiant sujungti jėgas ir kartu spręsti šias problemas numatoma potencialiems investuotojams pristatyti regioną kaip vieną investicijoms patrauklią teritoriją, su išvystyta infrastruktūra, susisiekimo galimybėmis bei darbo jėga, kuri atitinka potencialių investuotojų poreikius. Siekiant užtikrinti žmoniškųjų išteklių regione atitikimą verslo poreikiams, numatoma sukurti regioninę profesinio orientavimo sistemą bendrojo lavinimo mokyklose. Siekiant sukurti reikiamą infrastruktūrą investicijų pritraukimui numatoma investuoti į infrastruktūros trūkumų šalinimą pramoninėse, komercinėse teritorijose. Šios kompleksinės priemonės, apimančios reikiamos infrastruktūros įrengimą investicijoms pritaikytuose sklypuose, bendrą regiono pristatymą ir žmoniškųjų išteklių atitikimo darbo rinkos poreikiams didinimą, padėtų pritraukti investicijas į regioną, užtikrinti gyvenimo kokybės gerėjimą ir Marijampolės regiono patrauklumą. Bendrojo plano

sprendiniuose identifikuota būtinybė „stiprinti Vilkaviškio ir Kalvarijos ir Marijampolės mišrias partnerystes sietinas su aplinkosaugos, industrinių teritorijų regeneracijos, logistikos ir pramonės plėtros politika“ bei „vystant teritoriją partnerysčių pagrindu išnaudoti geografinės padėties šalies atžvilgiu pranašumus, „Rail Baltica“ ir „Via Baltica“ koridorių teikiamą ekonominės, logistikos ir pramonės plėtros potencialą“³², kas sutampa su Marijampolės regiono savivaldybių – Marijampolės, Šakių ir Vilkaviškio rajonų – identifikuotu poreikiu išvystyti žemės sklypų, tinkamų investicijoms infrastruktūrą. Tiek žmoniškųjų išteklių atitikties darbo rinkos poreikiams, tiek reikiamos infrastruktūros investicijų pritraukimui pritaikymo poreikį identifikuoja ir VŠĮ Investuok Lietuvoje parengtose rekomendacijose³³.

Investicinių sklypų pritaikymo veiklos ir bendras regiono pristatymas bus įgyvendinamas Marijampolės, Šakių rajono ir Vilkaviškio rajono savivaldybėse.

Bendros profesinio orientavimo veiklos bus įgyvendinamas Kalvarijos, Kazlų Rūdos, Marijampolės, Šakių rajono ir Vilkaviškio rajono savivaldybėse.

2 uždavinys. Gerinti sąlygas regiono gyventojų ekonominiam aktyvumui (ypač kaimo vietovėse) (bendradarbiavimas numatomas tarp Kalvarijos, Kazlų Rūdos, Marijampolės, Šakių rajono ir Vilkaviškio rajono savivaldybių).

Atsižvelgiant nustatytas problemų priežastis bei jas pagrindžiančius statistinius duomenis, matyti, kad žemas darbo jėgos aktyvumo lygis regione nulemtas regiono specifikos – mažo gyventojų tankumo, didelės dalies gyvenančiųjų kaimo vietovėse, mažos ūkinių veiklų įvairovės. Todėl būtina sudaryti geresnes sąlygas gyventojų ekonominiam aktyvumui. Bendrajame plane numatyta, būtinybė urbanistiniuose centruose derinti skirtingų sektorių (socialinės, susisiekimo ir inžinerinės infrastruktūros plėtros, kultūros paveldo ir gamtos apsaugos, investicijų ir darbo vietų kūrimo, viešojo transporto sistemos plėtros ir pan.) interesus funkcinį ryšių ir institucijų bendradarbiavimo pagrindu³⁴. Marijampolės regionas nėra gausus rekreaciniais ištekliais, tačiau ir turimi nėra pritaikyti lankymui, paslaugų įvairovė maža, lankytini objektai ir juos supanti aplinka nėra patrauklūs, mažai paslaugų / objektų kompleksų, o tai riboja regiono gyventojų, ypač kaimiškųjų vietovių, galimybes užsiimti įvairiomis ūkinėmis veiklomis, neskatina ekonominio aktyvumo.

Siekiant padidinti regiono turistinį patrauklumą ir pritraukti daugiau turistų, svarbus regiono savivaldybių bendradarbiavimas, kuris padėtų užtikrinti investicijų į turizmo infrastruktūrą derinimą tarpusavyje, turistinių maršrutų kūrimą, vientisą regiono, kaip turinčio savitumą ir identitetą pristatymą, viešinimą. Kaip viena iš galimų priemonių Bendrajame plane numatytas savivaldybių bendradarbiavimas – „savivaldybėms, kurios sujungtos rekreaciniais koridoriais, taikyti įvairius partnerysčių modelius, vystyti rekreacinę ir turizmo infrastruktūrą, teikti turizmo ir poilsio paslaugas įveiklinant materialaus paveldo objektus ir nematerialaus paveldo vertybes, gamtinius rekreacinius išteklius“³⁵.

Atsižvelgiant į tai, turistiniam regiono potencialui didinti numatoma sukurti funkcinę zoną, kuri apimtų visas regiono savivaldybes, siejamas ne tik administraciniais ryšiais (apskrities teritorija), bet ir identitetu (vienijantys istoriniai / kultūriniai ištekliai).

TVARIOS MIESTO PLĖTROS STRATEGIJA.

Marijampolės regiono tolygiam vystymui užtikrinti, svarbus ir regiono centro – Marijampolės miesto – potencialo didinimas. Tai yra ypač svarbu stebint socialinių ir ekonominių skirtumų didėjimą šalies viduje – Marijampolės regione sukuriamą BVP dalis šalies BVP struktūroje sudaro vis mažesnę dalį. Marijampolės miesto svarbą regiono vystymuisi patvirtina tai, kad Bendrojo plano sprendiniuose³⁶ Marijampolės miestas priskirtas regioninio

³² Bendrojo plano tekstinės dalies 113 ir 118 p.;

³³ VŠĮ Investuok Lietuvoje 2021-09-06 raštas Nr. 2021-661-S „Dėl regiono pasirengimo pritraukti investicijas“;

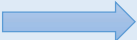
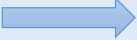
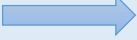
³⁴ Bendrojo plano tekstinės dalies 56 p.;

³⁵ Bendrojo plano tekstinės dalies 547 p.;

³⁶ Bendrojo plano brėžinys „Regionai 2030“;

palaikomojo tipo centrams, kuriuose koncentruojamos darbo vietos ir viešosios paslaugos ir kurie aptarnauja regiono teritoriją. Marijampolės regiono specifika (didelė gyventojų dalis kaimo vietovėse, mažas gyventojų tankis) taip pat pagrindžia regioninio centro svarbą ar jo potencialo didinimo būtinumą. Tuo pačiu, regiono centras susiduria su tik jam būdingomis problemomis – didesni transporto srautai lemia užterštumą, neigiamą poveikį aplinkai ir gyvenimo kokybei miestuose.

Siekiant spręsti Marijampolės regiono problemas, pasireiškiančias regiono centre Marijampolės mieste, kuriame koncentruojamos darbo vietos ir paslaugos, bei siekiant socialinių ir ekonominių skirtumų mažėjimo šalies viduje, rengiama tvarios miesto plėtros strategija, kuri apims darnaus judumo priemonių diegimą įgyvendinant Darnaus judumo mieste planą, miesto investicinio patrauklumo didinimą bei gyvenimo kokybės gerinimą, įtraukiant vietos gyventojus bei remiant vietos iniciatyvas.

Regiono problemos, jų priežastys		Tvarios miesto plėtros strategijos tikslas ir uždaviniai bei jų veiksmai
1 PROBLEMA – Didelė socialinė atskirtis ir aukštas skurdo rizikos lygis		Tikslas – mažinti socialinę atskirtį
1 priežastis: Socialinės paslaugos neatitinka poreikio, sąlygojamo demografinės ir socialinės situacijos		Uždavinys – gerinti viešąsias socialines, sveikatos ir švietimo paslaugas
2 priežastis: Nepakankamos sąlygos sveikatinimuisi ir prasta sveikatos priežiūros paslaugų kokybė		<u>Veiksmai:</u>
3 priežastis: Gerinti švietimo paslaugų prieinamumą ir kokybę		- PSP paslaugų kokybės gerinimas; - Socialinių paslaugų kokybės gerinimas; - Švietimo paslaugų kokybės gerinimas.
2 PROBLEMA – Menkas regiono ekonomikos aktyvumas ir investicinis patrauklumas		Tikslas – skatinti ekonominį aktyvumą
1 priežastis: Investicijoms tinkamos infrastruktūros trūkumas, atotrūkis tarp darbo rinkos poreikių ir darbo jėgos kvalifikacijos		Uždavinys – gerinti aplinką verslui ir gyvenimo kokybę
2 priežastis: Nepakankamos sąlygos gyventojų ekonominiam aktyvumui, maža ūkinių veiklų įvairovė		<u>Veiksmai:</u>
		- LEZ plėtra; - Inžinerinės infrastruktūros pramoninėse verslo teritorijose plėtra; - Vietos gyventojų ir VVG iniciatyvų rėmimas; - Gyvenamosios aplinkos patrauklumo didinimas.
3 PROBLEMA – Nepakankamai tvarus išteklių naudojimas ir aplinka		Tikslas – skatinti darnų išteklių naudojimą
1 priežastis: Nepakankamas eismo saugumas, didelės šiltnamio efekta sukeliančių dujų emisijos dėl nedarnaus judumo		Uždavinys – diegti darnaus judumo priemones
		<u>Veiksmai:</u>
		- Viešojo transporto plėtra; - Dviračių infrastruktūros plėtra; - Kitos darnaus judumo priemonės; - Saulės energijos panaudojimo galimybių didinimas viešuosiuose pastatuose.

Tvarios miesto plėtros strategija dera ir su Marijampolės regiono funkcinės zonos strategija – bus sprendžiamos tos pačios regiono problemos ir šalinamos jų priežastys – tai padės pasiekti geresnį sinerginį efektą.

Regiono stiprybių, silpnųjų, galimybių ir grėsmių (toliau – SSGG) analizė

1 problema. DIDELĖ SOCIALINĖ ATSKIRTIS IR AUKŠTAS SKURDO RIZIKOS LYGIS

Stiprybės

- Išvystytas švietimo, socialinių paslaugų, sveikatos priežiūros ir visuomenės sveikatos įstaigų tinklas užtikrina bazinių paslaugų teikimą;
- Mažėjantis išteklų poreikis (mažėjantis socialinės rizikos šeimų skaičius ir socialinių pašalpų gavėjų skaičius).

Galimybės

- Technologinė pažanga sveikatos ir švietimo srityse;
- Didesnis dėmesys neįgaliųjų integracija į visuomenę, darbo rinką nacionaliniu ir tarptautiniu mastu;
- Ilgėjanti sveiko gyvenimo trukmė.

Silpnybės

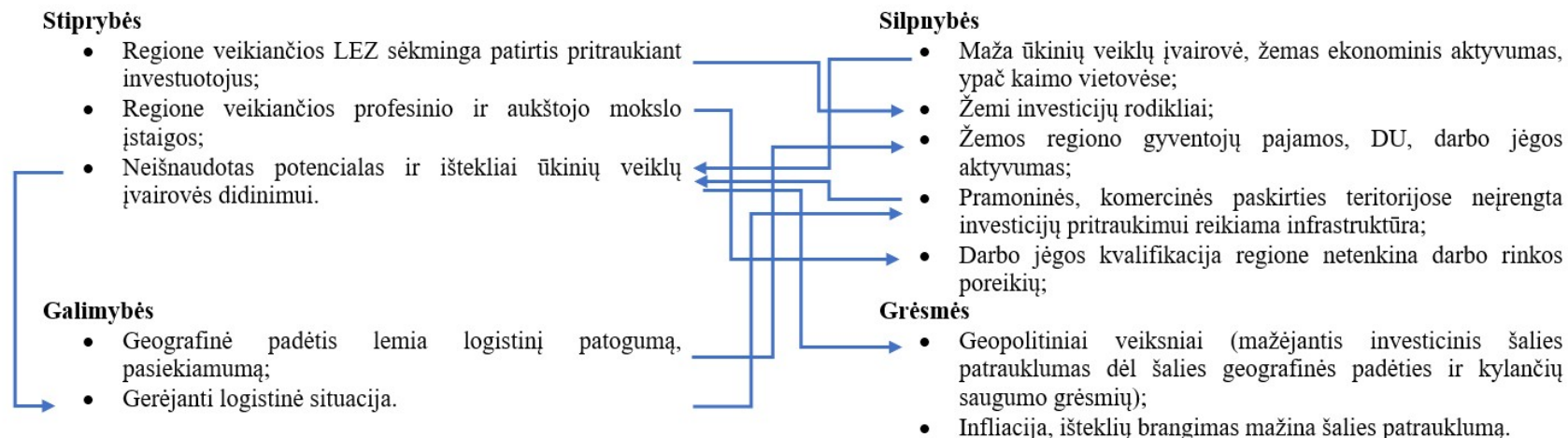
- Nepalanki demografinė struktūra (senėjimas, gyventojų skaičiaus mažėjimas);
- Prasti išsilavinimo rodikliai;
- Aukšti sergamumo ir neįgalumo rodikliai;
- Didelė socialinė atskirtis (pašalpų gavėjų skaičius, neįgaliųjų skaičius).

Grėsmės

- Didėjantys socialiniai ekonominiai skirtumai tarp šalies regionų;
- Didėjantis socialinių ir sveikatos priežiūros paslaugų poreikis dėl ilgėjančios gyvenimo trukmės;
- Didėjanti atskirtis ir ribotos galimybės dėl nevienodų galimybių gauti aukštos kokybės švietimo paslaugas ir išsilavinimą.

Regiono sukurtas ir funkcionuojantis socialinių, sveikatos ir švietimo paslaugų tinklas teikia bazines paslaugas, tačiau jų kokybė turi būti gerinama bei derėti su šiandienos iššūkiais. Dėl prastos Marijampolės regiono demografinės situacijos auga ir keičiasi socialinių ir sveikatos priežiūros paslaugų poreikis, tad reikalinga jas pritaikyti esamai situacijai. Geresnė pažeidžiamų visuomenės grupių integracija į visuomenę, švietimą bei darbo rinką lemtų mažėjančių išteklų poreikį, mažintų socialinę atskirtį bei didintų regiono potencialą. Švietimo paslaugų prieinamumo didinimas ir kokybės gerinimas prisidėtų prie regiono gyventojų socialinės atskirties mažinimo bei jų galimybių didinimo. Neužtikrinus socialinių, švietimo, sveikatos paslaugų kokybės, regione toliau didėtų socialinė atskirtis, mažėtų regiono patrauklumas gyventi ir taip dar labiau didėtų skirtumai tarp didžiųjų miestų ir likusių šalies regionų, esamos problemos gilėtų.

2 problema. MENKAS REGIONO EKONOMIKOS AKTYVUMAS IR INVESTICINIS PATRAUKLUMAS

Menką regiono ekonominį aktyvumą rodo maža ūkinių veiklų įvairovė, žemas darbo jėgos aktyvumo lygis (ši problema ypač aktuali kaimiškose vietovėse). Šiam trūkumui pašalinti būtina sudaryti sąlygas įvairesnei ūkinei veiklai, išnaudojant regiono potencialą (pvz., turizmo srityje). Mažos tiesioginės užsienio investicijos rodo nepakankamas regiono galimybes pritraukti investuotojus, kurį lemia pramonės paskirties sklypų su įrengta reikiama infrastruktūra, trūkumas bei atotrūkis tarp darbo rinkos poreikių ir darbo jėgos kvalifikacijos. Regione veikiančių profesinio ir aukštojo mokslo įstaigų potencialo panaudojimas padėtų spręsti darbo rinkos poreikių ir darbo jėgos kvalifikacijos atitikties problematiką. Regiono ekonominę situaciją pagerinti būtų galima išnaudojant vietos potencialą – geografinę padėtį, išvystytą susisiekimo infrastruktūrą ir sėkmingą Marijampolės LEZ patirtį.

3 problema. NEPAKANKAMAI TVARUS IŠTEKLIŲ NAUDOJIMAS IR APLINKA

Stiprybės

- Gerai išvystyta transporto infrastruktūra;
- Sukurta ir plečiama centralizuoto vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistema;
- Išvystyta komunalinių atliekų tvarkymo sistema.

Galimybės

- Atsinaujinančių išteklių naudojimo galimybės;
- Valstybinės intervencijos, skatinančios ekologiškesnių transporto priemonių įsigijimą, viešojo transporto naudojimą ir privačių automobilių naudojimo mažinimą;
- Didesnis gyventojų ekologinis sąmoningumas.

Silpnybės

- Dideli ŠESD išmetimai dėl nepakankamų sąlygų naudotis bevariklėmis transporto priemonėmis, viešuoju transportu;
- Aukštas žūstančiųjų skaičius keliuose;
- Neracionalus išteklių naudojimas – vandens nuostoliai, nepakankamas nuotekų išvalymas, atliekų rūšiavimas, perdirbimas ir pakartotinis panaudojimas;
- Prasta kraštovaizdžio būklė.

Grėsmės

- Gamtinių išteklių trūkumas ateityje, brangimas;
- Neigiamą ilgalaikę taršos įtaką gyventojų sveikatai, dirvožemiui, ekosistemoms;
- Dažnėjantys ekstremalūs klimato reiškiniai

Efektyviau išnaudojant sukurta ir turimą vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemą būtų galima mažinti neigiamą taršos įtaką gyventojų sveikatai ir aplinkai bei prisidėti prie racialesnio ir tausojančio išteklių naudojimo. Sudarius sąlygas darnesniai ir saugesniai judumui mažėtų ŠESD emisijos ir eismo įvykių pasekmės. Atliekų surinkimo, rūšiavimo ir perdirbimo infrastruktūros išplėtimas ir pagerinimas sudarytų sąlygas tausojančiam išteklių naudojimui. Gerinant kraštovaizdžio būklę bei didinant žaliosios infrastruktūros plotus būtų užtikrinama sveikesnė ir saugesnė aplinka ne tik dabar, bet ir kartoms ateityje.